

НОВА ЗЕТА

Књижевни Мјесечни Лист.

Амо живо цвећу поитајте,
Па га с' млади пуно накидајте,
Да вам путем дивно замирише,
Да вам срце за кућом уздише!

Бранко.

СТЕВАН (ВЛАДИСЛАВ) КАЋАНСКИ.

Così la vereconda
Fama del vostro vate appo i futuri
Possa, volendo i numi,
Tanto durar quanto la vostra duri. *)

Леонарди.

NACIONALNA

V суботу пред Спасов-дан, уочи славне граховачке успомене, њезин пјесник, Стеван (Владислав) Каћански, сахрањен је у Биограду, како доликује пјеснику, ком је цио живот и цио рад одговарао узвишенијем идеалима, вјером и нади, његове патриотске пјесме. Његов стари отац са осталом породицом отварао је пратњу, у којој је било све што је избранијега и угледнијега без разлике странака у оном нашем културном средишту.

Родио се у Србобрану (Сентоману) г. 1828 од добријех и имућних родитеља; те га бурна и страшна четрдесетосма година затијече младића и већ абсолвираногa философа, који се бори одма у првом крвавом сукобу пред Карловцима у првијем бојнијем редовима.

Послије грозног разочарања, које је слиједило иза оног крвавог грађанског рата, исцјевав ону силну, пуну утјехе пјесму: *Де је српска Војводина?*... прелази Каћански у Србију, гдје врши племенити позив гимназ. професора. И ту за вријеме бомбардирања Биограда г. 1862 ми га видимо опет међу првијема на барикадама биоградским са својом сопственом легијом; па није хтио изостати ни г. 1876, него је младеначким заносом и он, већ у годинама, на бојно поље полетио са оним громким покликом: *Хај — трубацу с бујне Дрине, Де зашаруби „збор“! Нек одјекну Шар-Планина, Ловћен, Дурмишор — И*

*) . . . нека би скромно име нашега пјесника у будућности, по вољи богова, толико трајало колико наше устраје.

*нек Дрина јекне Сави, Сава Дунаву, Дунав бујни Тиси, Драви: У бој!
у славу! Нек се бојни једи оре Кроз све горе — Чак на море — Кроз
све горе чак на море: Гдѣ вишешка срца бију, Ој на море на Адрију!*

Али ни онај велики неуспјех наш није омалодушио велико патриотско срце пјесниково, него га још више потаче на рад за српство, и *Стари Бард* покреће *Велику Србију*, не припадајући ниједној унутрашњој странци, него окупљајући око себе *патриотску* странку над странкама, на ком га раду смрт затече.

Већ овај ратоборни дух, ова грозничава радиност, нијесу допуштали пјеснику, да нам остави богатију збирку својих пјесама; и оно што нам је оставио, то готово све служи ратној слави и великој српској мисли; ал' све одаје великога пјесника-умјетника.

Смјерна збирка његовијех пјесама изашла је у Н. Саду г. 1879, која стоји и по језгри и по облику уз најбоље наше умјетне пјесме.

Али *Грахов-лаз* остаје његовијем ремек-дјелом, као што остаје најљепшим лирско-епским сјевом, што га има српска књижевност.

Онај златни лист историје црногорске у српском препорођавању; оно славно дјело бесмртнога Књаза Данила, које је цјелокупно Српство уздрмало струјом новог живота; оно српско јунаштво на Граховцу, које је дијелом Косово осветило — није могло наћи бољег пјесника од Књаза.

.... Али чим ћу, Али с ким ћу? О ово мало дјете красне, Племенише и ужасне? Па зар и ње да испорим — Ова моја крви нове Душанове да пошлацим? Хај, стлацићу све на свешу, Црну Гору, себе сама, Ја не могу спосити' срама.... Овијем ријечима, које пјесник ставља на уста Књазу Данилу уочи Граховца, открива потпуно схваћање и ондашњег тешког положаја Црне Горе и великог духа њенога Господара. И схваћајући величину оног епохалног догађаја, довршио је своје дјело с правом побожношћу тек пошто је походио славно поље граховачко, као оно Симонид, пјесник славе термопилске, који је прије оно славно грчко бојиште походио, љубећи му груде и стијене.

За ово његово дјело *Књаз-пјесник* га је обдарио сребрнијем јатаганом са сходнијем натписом.

Доста је то, што је *Грахов-лаз* дао име своме пјеснику, који је, прославивши достојно ону дивну српску побједу, себе прославио и своје име са бесмртнијем именом Граховца спојио.

И та лира српскога Тиртеја неће више пратити српско оружје; неће више распаљивати свети огањ патриотизма српскога; неће више славом овјенчавати јунаке српске!

Али ће његово име сјати међу именима Гундулића и Качића, Мушицког и Милутиновића, Његоша и Бранка у осталом часном збору српских пјесника док устиња и пошљедња искра србољубља!

А све дотле неће преставати мирисати на гробу твоме, мили пјесниче, најпознатије српско цвијеће чак с Адрије и Балкана!

Ивану Рендићу,*)

Руекијем Царем обдарену великим бриљантним претеном.

Нек ти је срећан, нек ти је честит
Великог Цара славјанског дѣр! . . .
Нек ти у груди — тај адем буди
Свештеног огња најживљи жѣр:

С прам умјетности, — рад које дига'
Фидија к небу прастари в'јек;
Рад које опет у новој доби
Канови славе грмнуо јѣк;

Која и теби бесмрћа в'јенац
Готови, Иво, код рода твог,
Што-но се дичи талантом златним,
Којим те тако узнио Бог:

На било — гдје се духовим р'јетким
Пантеон диже, ка' свети храм,
У којем лѣчи људекога умља
Не гасне нигда божански плам.

Ох, умјетнице! . . . алама царског
Тек на твој прегу не блиста бај,
Но широм свега милог ти рода
Његов се чарни просишће сјај . . . .

Срећан и честит — нек ти је за то
Великог Цара славјанског дѣр! . . .
К потхвату вазда заноснијему
Нек ти он јари у њедру жѣр! —

Котор, у мају
1890.

Ј. Сундечић.

*) Рендић је недавно поднио Његовом Величанству руском цару Александру III. на поклон попреје Његовога Височанства нашега Књаза и Господара Николе I. у бронзу, и попреје Цезарина Височанства наше Књагиње Милене у бијелом карарском мрамору, — која је Његово Величанство најблагосклоније примило, и умјетнику за ударје послало велики бриљантски прстен, који вриједи 1600 рубаља.

Вампири.

Приповијетка са села — из народног живота
од Михаила Ст. Ризнића.

I.

Била им је кућа на крају од села Б. у Поморављу; — мала, ниска и неспретна кровнићара, у коју човјек кад улази, мора се толико сагнути, да му пуцају кости у кичменици. Уђе ли унутра човјек, мого је видјети, да кућа ова нема много одјељења, већ цигле двије одаје, кућу и собу. На сред малене куће (како селаци обично зову кухињу) видио би: големо ватриште, малу полицу и на њој неколико ћаса и лонаца; празне паћве, котао и вериге, и то би био цио кућевни намјештај. Соба је била још сиромашније намјештена. У њој би се мого да види: празан кревет, и под њиме гвѣјездо, које је квочка себи начинила; огромна пећ од блата и црпача састраћена, раф и мали прозорчић улијепљен у артију, кроз који једва може сунчани зрак да продре. У љетне дане, соба би била пуна ђубрета, артија на прозору подерана, а на ћерчиву су поћивали шилићи, који су се у соби, под старим креветом излегли.

Али у зиму соба је ова сасвим другачије изгледала. Тада би се већ морало, да очисти ђубре — али не метлом, већ лонатом — и да се избаци напоље кроз малени прозор. Тада би сирота квочка изгубила своје склоњито мјесто и била би отјерана напоље. Шилићи би облијетали око куће и тражили ћерчива, да на њима спавају. Јуришали би и на врата, и на прозорчић, али без успјеха. Домаћин би се јаду досјетио, те би на

прозор споља разапео мрежу од старе пређе. Сирота пилација скакала би у мрежу, заглављивала главе, копрцала се и шијукала, док не би и артију подерала. Тада је тек излијетала из собе газдарица и викала: „Иш! лисице вас појеле!“ ... Газда би сједио крај ватре, парис своје испуцале ноге, и пушио у душу. Кад би разумио, за што му се жена иједи, он би лијено и дремљиво звиуо, па викнуо: „Море жено! покољи ти ту поганију, да ти не досађује више!“

Пошто је соба очинћена, онда би се на стари и многотриљиви кревет бацило мало сламе, па преко ње поређали губери и остали дроњци, од којих као да „њест числа“. И то вам је сав намјештај ове собе, гдје ће да проведе зиму по туцета дјеце заједно са својим родитељима.

Напријед смо већ казали да је кућа на крају села Б. а сад је на реду, да се каже и то, да је она на утрини општинској подигнута, да нема ограде ни авлије, и да је више ње у близини сеоско гробље. Пред кућом се види само један велики дуд, који пуна два мјесеца рани домаћина и његову чељад, и даје повода крвавим сукобима између квочке, паса и дјеце овога дома. Шта би пута кокошка стала на једну ногу, дигла главу горе и чекала да јој падне по која дудиња. Но ту исту жељу, и тај дар с неба чекао је и гладан пас „Жота“ и његов још гладнији госа, најмлађи Тилаћ! И кад већ падне по која дудиња, онда је сасвим природно, да се она на сабљу отме. И страшна и смијешна „борба за живот“ коју многоучени Дарвин у свом епохалном дјелу није описао. Даље од куће — до 15 ме-

тара — видјела се нека руна, то је био бунар, из кога се овај дом водом појио. Друго ништа нијесте могли на авлији да видите.

Сеоска стока дошла би у љетне дане, да пасе око ове — посљедње — куће у селу, по и тада би је пас Жота својим ужасним урликањем растјерао. Бранио је он овај простор, јер је знао да господар од куће има чувеног „Богата“, коме је и боца у авлији права посласаница. То створење било је вриједно да га човјек види, јер само по „образу и подобију“ личи на коња! Иначе је марвиаче ово сажалења достојно, ближе било камиљему роду, него ли коњском. Његов високи раст, дугачке а танке ноге, огромне догљеве кости на санима, и врат кога једва жиле посе, а преко свега тога, зјело заоштрена грбњача: све нам је то казивало, да је „Богат“ у своје цијетно доба, био коњиц и по, а сада да му коже није, мого би се рахат узети да представља скелет коњски!.. Е, тако је то. Златно вријеме младости брзо пролази, а мучно доба старости мили као пуж. И Богат вам је некада био „коњ“, боравио у топлим шталама, и носио на својим поносним леђима још поношљивијег господара. Али то вријеме би па прође. Од „коња“ постаде „рага“, а рагу одведоше у мезулану, да вуче поштанска кола. И то бјеше часна дужност, но за мало је трајала. Једног дана Богата поведоше момци поштареви да убију, а од те га смрти избави весели Тилаћ, пошто плати за њега читавих 18 гроша!.. И гле сад! благодарности пуно ово кљусе наслонило се на дувар од дома његова господара, па траје мучне дане своје!.. Госа га тјешу ријечима: „Претрпи се Бо-

го до прољећа, а кад сине прољеће ти ћеш се сит набрстити врбовога грања крај Мораве, и наносити се-петки са рибом. И ко зна? Да ли од те надежде, или што је у Ђога-ту „само срце снажно“ он вам дочека у здрављу код новога господара још неколико љета!..

Видјели смо дом и сермију његову; право је, да се упознамо и са домаћином.

II.

Било му је име Никола, мати га је од милости звала „Кода“, а сељаци — ваљда из почасти? — обично су га звали „Тилаћ“. До душе, та титула није била баш тако славна, јер су њоме жене по селу укоријевали дјецу своју за љеност, нечистоту и др. пороке; но опет зато, Кода се ње није стидио. Шта више, он је се са надимком „Тилаћ“ још и поносио! — Чик! да будете ви Тилаћи — говорио је он често. И овакове људе треба мати да роди!.. Није она мене за бадава родила на спруду крај Мораве, него да будем „Тилаћ“, да ватам рибу цијелог свога вијека!.. И то је поштен посао, и без мене не би се могло... Ко би вам ловио рибу да није „Тилаћа“ великих и малих?!.. Ето са таким је ријечима тјешно весели Кода себе, и мислио, да је посмјејнице утукao њима у главу!..

Могao је имати — онда кад се ово догађало — око својих 45 година. Пораста је био високог, сувоњав у тијелу, лице му је било опањено од сунца а очи жуте, као у сову-љаге. Косу на глави имао је врло ријетку, а исто тако ријетки су му били и брада и бркови. Ко га није ви-ђао, томе је изгледао испрва смијешан,

нарочито због жутих очију и ријетке косе на глави. Но Тилаћ би се и сам смијо, кад примјети да га ко смеијава.

— Људи ови људи, светога ми Ђорђа! — говорио је он. А што се чуде они за моје жуте очи? Они не знају, да жуте очи више вриједе него сваке друге!.. Ја њима видим и ноћу и дању, и то ми је сасвим по вољи. Зло, да је нешто и Бог луд, као што су ови моји сељани, он би ми очи извадио!... А шта им опет смета коса и брада моја? Она је мени не може љенша бити... Јок, нека говори ко шта оће, ја нећу на Бога да хулим... мени је све добро од Бога!... Тако се бранио весели Тилаћ од сасоког пријекора.

Одијевао се увијек лако, и то тако лако, да је у љетње дане готово био го. Дође ли у село, он би обукао гаће, које су при дну биле црвене; кошуљу такође са рукавима црвеним; какаши од липовине био му је она сача, а на глави је увијек носио велики сламени пешир. Зими је већ морао обући и поцијенани кожух, и црвене чакшире, на којима је било више закрпа него ли у години дана!.. Обућу је слабо кад употребљавао — ја мислим, да и он сâм то не памти, кад је носио, — ишао је увијек босоног. Његове су ноге већ од рођења научиле, да газе рапаву земљу и пљуњак, а кожа му је на њима била дебља од неких ђонова, које злурaди обућари ударају на поручене цинеле.

— Ја би се — вели он — умно да обујем. — Обували су ме, кад сам био мали. — али која ми вајда? кад ми обућа у раду смета!. Ја сам ти једнако по води, а ко би још луд био, да воду са обућом га-

зи?.. Ђети ми ноге испуцају од жеге, зими онет прељуште се од ватре, те и ја новим љетом добијем нову обућу. Једне зиме — кад бјеше не знам, али врло давно — премрзше ми свих десет ноката на ногама и однадоше. Од тога доба немашта на ногама да ми смета, нити онетшта да ме заболи... Добар је Бог, хвала њему, он је све лијепо на мене удесио. — Тако је тјешпио себе весели Кода.

Љето је обично проводио крај Мораве са своја два сина и са Ђогатом. Дању је бацао завојке (удице на струк), а ноћу је пазио на велики црпац, или ловио са сином у мрежу ситне рибе. Ухваћене би рибе затварао у барку, и чувао до првога петка. Тада би зором његов син Стојан натоварио рибу на Ђогата и носио да прода у Крагујевац. Из Крагујевца би узео пак брашна и друпицу соли, па се тако враћао своме бурдељу на Морави, као Тон Кихоте од Манче на његовом Росипанту. Овога су Стојана вољели сви у кући тилаћевој, одјевали га љешше од осталих синова, а он опет трудио је се, да се како било отме из круга и обичаја Тилаћеве фамилије!..

Зими, кад Моравом почне ићи лед, онда су и Тилаћеви остављали обалу моравску и одлазили у село, да зиму проведу. Али тада су обично проводили чемерне дане, јер нијесу имали ништа спремно: ни у амбару, ни у тору, нити у обору. Све зимње вријеме провођено је у јаду и свађи, а први зрачак прољећа већ их је одводио на обале мутне ријеке Мораве.

III

Кода је имао жену; било јој је име Миља, али су је радије звали

„Тилаћевица“, или „доктор близу гробља“! То вам је жена од својих 42 године, омалена, сува и тако ватрених малих очију, да сијевају као мачкове у помрчини!.. Због тих очију у селу Б. сви су вјеровали, да је Миља „видовита“ и да она види много даље и много више него остали самртници..

Одјевала се је и она веома лако, вјетар је мого свуда да допре до њеног тијела и да изађе на поље без икаквих препријека. Зими би огрнула преко леђа неки зубун без рукава, и он би јој чувао од љута мраза измучене кости.

Она је обично увијек боравила код своје куће са ситнијом дјецом, и док би стари Тилаћ све љето провео крај Мораве, дотле би Тилаћевица у кући уживала подпуну „слободу и независност“! Али је у тој сувишној слободи љуто и гладовала. Има лишта јести она и дјеца, то се Тилаћа није ни најмање тицало. Ако претекне што брашна од петка до петка, онда тај вишак иде кући; не претекне ли, онда он томе није крив. Нека живе они код куће како могу?

Но најгоре је било за Миљу и њену дјецу до Петрова дана, а по некад чак и до Вел. Госпође. Тада су једноничили скоро сваки дан. Но од међудневица за њих је било лако. Мали Милош — син Миљин, редовно би ноћу обилазио туђе њиве, и крао из њих кукурузе и бундеве, па су то пекли и јели. Стигне ли грожђе, то обично Милош први почне бербу у туђем винограду. Бива и то — али врло ријетко — да га пољаци увате у крађи, но он тада јуначки отрпи ударце и врати се кући празан. Што леђа понесу, на томе се обично сва парница и сврши, јер

ником на памет не пада, да штету од Тилаћевих тражи!

Суботом и празницима обично су Милош и његова мати одлазили на гробље и тамо просили „за Бога и за душу мртвима!“ Зиму би проводили сви у друштву, но у свађи и гладовању. Час би стари Тилаћ укоривао жену, да је лијена, да се не стара за дјецу; а час би она њему те исте пријекоре враћала. И да видите, обје су стране имале право; али су обадвоје, у истој мјери, били кривици.

Кад настану свађе између Тилаћа и Тилаћевнице, дјеца би се подијелила у таборе, па би једна гомила бранила оца, а друга мајку. Често се сва дјеца сложе и пријеђу на страну материну, а тада би весео Тилаћ сијевао на поље, и тамо одстојао извјесно вријеме. Ови су се случајеви дешавали само онда, кад је стари Тилаћ био нијан. Он би се сасвим лако дао изгурати на врата, лећи пред кућом, и ту чекати, да се отријезни. Кад и то буде, он би лупио ногом о ћерчива оставио малени прозор и ушо кроз њега у собу, Сад су сви Тилаћи морали да сијевају из куће, а он би неко краке крај ватре, и миловао свога гладног пса „Жоту“. Дјеца би облијетала око куће и викала: „Тато! бајко! отвори нам врата!“ И стари Тилаћ не би се дао дуго молити. Отворио би врата широм па викнуо: „Овамо синови годи!.. Вас ме је жао, да ми ви нијесте, ја би одавно ону стару вјештицу објесио о вериге“ ... Дјеца би ушла, и сћућурила би се у пелу крај оца.

На овај би се начин свршавале обично све револуције у кући Тилаћевој, а после њих подносила се и

даље сложено глад, голотиња, студ и све остале биједи, које прате сиротињу и љеност!..

IV.

Као што видите, Миља, сирота, бјеше у најбједнијем положају. И као мати и као газдарица она је морала да се стара за свој дом и за своју дјецу; али чиме?.. Ту је лежало сво тежиште чемеру и јаду. Како да се живи? Шта да се ради?..

Али Бог — хвалимо га, као што често говораше Миља — и ту је био на помоћи.

Једног дана поболи јој се неко дијете тако јако, да се сиротица побоја, а ће јој најмлађи Тилаћ да умре! Носила га је од куће до куће, од бајалице до бајалице, од врачаре до врачаре, али слаба вајда!.. Дијете бјеше све слабије. И сеоске лекарице не једнако дијеле своју вјештину бонцима. Гдје је кућа богата, гдје се свако зијевање у бајању залива ризијом; ту се више баје, и скреније вјешти. Сиротињи већ лијечење иде брже, они налазе лијек у „Црвеном Бријегу“ (гдје им је, у селу Б. гробље). Тако вам то бива свуда по свијету. Зар љекари по варошима не држе се ове банке праксе? И код њих важи исто правило: „да сиротињу не треба лијечити“. — „Што да се мученику продужава живот, кад је он препун биједа, и извор свију зала друштвених?“ — Тако ми је говорио једном приликом један љекар, кад сам га молио, да оде до куће једног амалина. — Дакле и они учевни сиротињу лијече брзо и препишују јој рецепте, који убрзавају пут за неки *Црвени Бријег!*.. Исто, дакле, као и код сеоски Ескулана у сукњи.

Но Миља је била добре среће. Њено дијете не оде у „Црвени Бријег“, већ порасте и постаде кршан момак. Чим јој дијете оздрави, она то објави селу, на гробљу, једне суботе, да га је она излјечила. „Бог да прости, ко је роди — говорила је Миља — научи ме једна влахиња из Радошина свакојаким љекаријама и ја ти од сада лијечим све болести као руком!.. Ако не вјерујете, друге моје, а ви дођите до мене, кад сте у нужди, па ћете се саме увјерити!“

Селачки свијет — а особито жене — лако вјерују, те ти Миља за кратко вријеме постаде сеоски „доктор испод гробља!“.. Трећег дана ето ти код ње једне жене са дјететом, које је боловало од кијавице и главобоље. Миља га прегледа и нађе, да је дијете „ухватило бубе у глави!“ Одма стаде претурати по празним нађвама, нађе нешто буба шваба (*blata europaea*) и разлупа их о длану, стави све то на лист од репа, и прилијепи дјетету на тјеме. После три дана дијете оздрави, а весела мати донесе Миљи торбу брашна и велики заструг пун сира у име награде за љекарију.

Другог дана ето ти друге жене, опет са дјететом, које пати од ухобоље. Миља ти одма изађе у собу, врати се отуда са цјевком од трске, па стаде vadити несрећном дјетету црве из ушију!!! Извади их таман пет комада, и све их стави у плашеној матери на длан..... „Ето, пријо, — рече љекарица, — сам те је Бог на мене намјерио. Да нијеси дошла код мене, црви би отишли дјетету у мозак, и оно би ти сирото преминуло!“ Хвала, хвала. — говорила је весело мати — па скиде

са коњге цванцик и пружи га Миљи — ово нека ти буде за сад мали дар, а сјутра ћу ти донијети руно вуне и уд сланине. Само кад си ми дијете курталисала од онога гада.

— Добро моја лијепа, ја се од тебе не бојим, да ћеш ме преварити. Ако се ти мене сад сјетиш, и ја тебе нећу други пут заборавити, — рече Миља.

Селанка оде кући сва блажена — што је на први лијек наишла — па разгласи по свом селу: како од Миље Тилаћеве нема у селу Б. бољег љекара!..

Сутра дан ето ти пуна кућа жена са слабом дјецом.

— Ти, па Бог, говорила је једна, курталиши ми дијете од ових гробља, па тражи што је право за труд. Даћу ти од свега срца, што год рекнеш!..

Миља се врлољби, чеше главу, гледа у таванице, мисли нешто, и нијаво да се јаду досјети: како се дијете протисли? На пошљетку јој дође на памет срећна мисао!.. Брже ти узе са полице празан вилцан, извади из неке старе тикве неки стари праф, стави га у вилцан, па усу воде и поче да мућка. Мућкајући шапутала је ово: „Ништа незнам ништа да му не буде!“ и тако понављала ову басну 40 пута... Кад то сврши, она умје дијете оном прљавом водом, распетља му и мишице и стаде трги по њима оном водом. Дијете, које од туге, које од бола поче грчевито и самртнички да се смије, а весела мати да избежуми од веће радости!..

— Смије се, кликтала је она. О! хвала ти, хвала... Сад му је боље; већ се познаје. Ево ти рубље, а првом приликом, док се подијелимо са

јетрвама, донијећу ти пет кудјељица вуне!

И оде весела, а сјутра дан, — звона огласише на сеоској цркви, да је то сирото дијете умрљо!... Кад то чу Миља, она се насмија и рече: пропадоше моје кудјељице!.. Да бјеше живејело, хоћаш да га излијечим!..

Но тај неусијех није Миљи ништа сметао. Сјутра дан ето ти опет жене, те пред њену кућицу. — „Помагај сестро, викала је она још из далека, изгоре ми дијете од неке ватруштине!... По Богу да си сестра, помагај!... Што је твоје, ја сам ти донијела“...

Миља ти погледа дијете, па рече: „Не бој се. Урекли су га, но ја ћу то сад однијети са њега као ништа и пратити у гору и у воду. Јеси ли донијела нову ћасу?.. Дај дер је овамо, па отиди до бунара и донеси ми неначете воде“!.. Жена све послуша. Миља усу воде у ћасу, узме од дјетета биљег и стари ућасу, па поче њеким перцетом мијешати и шапутати ове ријечи: „Миш иде по полици, носи тикву на гу...и; Миш пр.е тиква пуче!.. Испукле му очи, ко ми дијете урочи!“ Тако је то изговорила три пута, пак онда изми и напоји дијете са оном водом.

Сирота мати, задовољна љекарријом, баци у ћасу динар па извади из торбе грдно велики уд сланине, заструг сира и красну погачу! — „Хвала, хвала,“ говорила је она и одмицала кући. Кога би год суерела, свакоме се фалила за Миљанину вјештину.

И тако ком фајде, а коме штете; тек наша Миља поче да живи господски. Кућа је почела да напредује, гола Тилаћева породица поче да се задијева. Са куће су бацили кривину,

па покрили ћерамидом, а црни дуварови дома Тилаћевог буду обијељени кречом.

Стојан — најстарији син Миљин — доби лијеп кат аљина, па је се као момак мијешао и у оро и у коло. Али истину ћу вам рећи, баш га нико није ни у колико вермао...

V.

Једне зимне ноћи, у очи нећеље, стезе јака зима, да се грђа не памти. У Тилаћеву кући не бјеше ни трунке од огрева, а пећ у соби бјеше хладна као лед. Кроз испјепану артију од прозора — свирала је „ћорава Анђелија“ (онаки сјеверни вјетар) а снџег је кроз ту рупу вијао унутра, у собу. Тилаћеви са дјецом сћућурили се на кревету, бацили на себе све дроњке, па дркћу ли дркћу. Дјеца јадна од големе студи почеше и да плачу.

Стари Тилаћ подупр'о са леђима на блесасто гледа у рупу од прозора, кроз коју снџег вије. Његов син Стојан хуче као увријеђени лав, тражи сјекиру, и оће да цијена наћве и полицу за ватру. Миља покрива дјецу, и виче: „Не, несрећниче! а у што ћу ти сјутра љебац умијесити, ако сад наћве поцијенаш?“

— Није вајде сине, рече стари Тилаћ Стојану, да се иде гдјегод, да тражимо дрва, оће дјеца да нам скапљу од зиме.

— Па гдје ћемо? Што год би у комшилуку плотова, ми смо све то покрали и погорели. Кога ћемо врага сад да наћемо!..

— А како би било, да одсјечемо коју грану од дуда, те да наложимо пећ, рече Кода.

— А чиме ћете сјећи? убили вас јади! продера се Миља, зар не

знате да вам је сјекира на спруду код Мораве?..

— Знаш шта? — рече стари Тилаћ, — гробље није далеко, тамо има пуно кретаца и усјека од гробова. Ми би могли ноћас донијети по које бреме!.. Ала би пуцала сушина по пећи!..

— Светога ми Ђорђа! — кликну Стојан — ти си се тато добро досјетио! Ајдмо одма на гробље!..

И што рекоше, то и учинише. Узеше своје тканице, натакоже губере на главу, па право у гробље!.. Помрчина је била велика, а снџет падао ситно; у селу се нигдје није видјело свијеће нити се чуо глас. Све је спавало поред топле пећи, или сједјело покрај топлога огња у кући.

Син и отац уђоше у гробље, почеше да ломе кретове и да их вежују у тканице. Кад је тако било то-тових два бремена, они сједоше на њих, да се мало поодморе. Баш у то вријеме чуше се саонице путем, које иду из Крагујевца, а пролази поред гробља села Б. Неки сељаци из оближњег села Д. П. враћали су се са пијаце крагујевачке, и разговарали се међу собом овако:

— Вала Богу, Радосаве, — рече један сељак — одавно ти нијесам прошо поред гробља. И сад ти не бих овуда прошао, да има другог пута.

— А што? бре, — рече други. Зар се ти бојиш од гробља?

— Па није, знаш... него некако... није ми мило... тугаљиво ми је... А Бога ми кад се сјетим, да у гробљу има и вампира, онда ме је и страх, и коса ми се наострени!..

Баш у то доба изађоше отац и син из гробља са кртовима и испа-

доше на пут!.. Волкови се поплашише, јармови се поломише а саонице изврнуше!.. Сељаци без душе одлећеше натраг у најближе село викајући: „Вампири! Вампири!..“

Отац и син се унлашише, али се брзо повратише себи; потрчаше до претурених саоница и покупише све ствари, које тамо бјеху, па са њима правце низ брдо, кући својој. Миља и дјеца јако се зарадоваше овој ноћашњој пљачки. Брзо се наложи пећ, и крај ње се истресу бисаге, које су скинуте са саоница. Каква срећа за голу Тилаћеву породицу?! У зобницама бјеше: два сомунa хљеба, неколико симита, круница соли, њешто шећера и кафе, и читава паклица памука за ткиво.

— Једите, дјецо! — викао је пресретни Тилаћ — ово су вам ноћас вампири донијели!.. Ево и теби жено толико памука, колико ти сад донијесмо, нијеси у кући твојој видјела, кад си се родила! Знаш да те умријеш туга, али ти га дај некоме, да ти изатка платно на поле, изаћи ће сваком по кошуља!... А бре сине, ти си шио по Крагујевцу каву?.. Испеци у лонцу за нас по једну. Даде Бог, да се и у нашој кући једанпут није кава!..

Стојан се бјеше искривно од смијеха.

— А зар ти не видиш, тато, да је то жива, не пржена и не тучена кава?

— Шта је то људи? — упитаће Миља, која се није могла начудити, откуда су ове бисаге у њеној кући? — да ли ви нијесте разбили дућан у селу, и покрали те ствари?

— Јок вала, жено. Ово нам оставише неки људи на путу, па одоше

као бијесни у село вичући: „Вампири! вампири!“

— Тако ли је?... — питаше се Миља — е онда добро сте учинили.

Сјутра дан све је село брујало од ноћашњег догађаја. Одоше до гробља, видјеше поломљене крстове и изврнуте саонице, и сви су вјеровали, да су то могли само вампири да учине! Ником ни на крај памети није падало да посумња на Тилаћеву фамилију, и да у њиховој кући зобницу и бисаге потражи.

Стари се је Тилаћ смијао и говорио Миљи:

— Светога ми, жено, данас је боље бити вампир, него ли жив човек!.. Кад живи што украду, суд тражи и чини претрес у кућу; а кад што вампири дигну, њих нико на суд не потраза.

VI. NACIONALNA

Догађај на гробљу у селу Каборави; свијет је у селу Б. неко вријеме страховао од вампира, па се и то заборави. Идућег прољећа стари Тилаћ оде на Мораву, а Миља опет постаде једини господар у маленој кућици. Вјештина њена у лијечењу и врачању ширила се све даље и даље, а болесници су долазили њеној кући чак из трећег села. Сад већ и Миља поче да прави разлике између богаташа и сиромаха; тражила је у име награде много, те су се више њих и вратили од љекара, без да их је она прегледала.

Но тога љета, — због неке редње — Миља је имала и сувише муштерија, и зарадила приличну суму новаца. Баца вам она стари зубун и сељачку сукњу, купи у вароши сукњу од фанеле и црну реклу од чохе. На коњу је метала свилену

мараму, а на ноге (истина босе, али то не смета) носила је везене папуче.

— Море, море, — говорили су сељаци, — па Тилаћевица се бадила па варош, постала ћираца (госпа). Та вам више не баје, нити гаси угљевље.

Кад је тако мати промијенила одијело, постарала је се и за свога сина Стојана, који бјеше момак. Купила му је у вароши панталоне, ципеле и прелуке и одјенула га по њемачки. Тако би Столе накривио филцени пешир на једну страну, узјахао ђогата и тако пролазио кроз село. Ко би га год срио, пренуо би у смијех и рекао: „Гле ти Стола, оградио се Шваба из Туреке, не могу да га познам!“ Други би опет збијали шалу са њим и тјерали га да им посвира малко у лауте (ћемане), јер је у новој одићи личио на цигане „лаутаре“. Најгоре су га дирале из села дјевојке. Е оне су викале на њега, као на „бијелу врану!“ Али Столе је тај смијех рђаво разумио. Он је држао насигурно, да га свака дјевојка у селу воли.

Кад год би се вратио кући, он је са неким поносом причао матери својој своје доживљаје; а она би га слушала и тепала му у милошти ове ријечи.

— Не брини се ти сине Столе!.. остави ти старог Тилаћа и пусту Мораву, дођи ти код твоје матере, да и ми поживимо малчице господски!.. Море, ожениће тебе мати твоја најљеншом цуром у селу!..

И док су овако мати и син промијенили одјело и одали се на варошки живот; дотле је стари Тилаћ остао вјеран својим навикама. Дуги низ година, проведених на спруду крај Мораве — у ловљењу рибе, тако су га очврстиле у овом мучном жи-

воту, да би он прије главу своју са рамена дао, него што би одјело своје и начин живота промјенио! Пити исполцем мутну моравску воду; јести кесеге неслане и не допечене; спавати у песку, или гдје год на обали; вјечито гледати у таласе и и сушити се крај малене ватре: то вам бјеше за веселог Коду најбоље уживање; у њему он налазаше сву срећу своју! Другога раја на земљи није он могао ни да замисли на другом мјесту, већ поред Мораве гдје се рибе лове! Био је што по веле: „И душом и тијелом своје занату одав.“

Његов син Стојан хтједе једног дана да изненади свога оца. Обуче се у њемачко одјело, усједне ђогата, па тјерај право на Мораву, гдје му отац рибу лови. Кад га из даљине спази стари Тилаћ, сав се пренерази од чуда! — Какав ли је оно господин на моме ђогату?... питање се он. Та ово је неки коцкар! Учио је он коња па ево га гдје иде и мене да опљачка!.. Бјезимо дјецо у чуи, и возимо на другу страну од обале.

Дјеца поскакаше у чуи, латише се весала, и за тили час пребродеше Мораву на други крај. У тај час стиже и Стојан на обалу, па да пукне од смијеха!.. „Тато! Тато!.. дро се је он.. стани,.. не бој се,.. ја сам твој син Стојан. Дошао сам да носим рибу — ако је има, да продам на пјацу,.. Зар ме непознајеш?... Зар не видиш ђогата и сепетке на њему!..

— Јок вала — одговараше Тилаћ — ти нијеси мој син, ти си анатема!..

— Море јесам, тато, нег сам обуко нове хаљине, па ме не познајеш, викаше Стојан.

— Ајак! ти си био мој син — глас ти познајем — али од данас ти више нијеси мој. Са Швабама нећу да имам посла... Моју рибу не продају више Швабе!.. Даље од обале, не плаши ми рибу са тим твојим шареним пеленџирима!.. Смакни ми се са коња анатемо! или ћу те сад веслима испребијати!..

— А бре дјецо! прави синови моји, у чуи па веслајте пријеко... Да убијемо лоду, да бацимо цето швабско у Мораву, да нам име не срамоти — рече Тилаћ и за часак па чуи бјеше по средини Мораве.

Кад види злосрећни Стојан, да код Тилаћа шале нема, он ти се смаче са коња па стругну низ поље право у село! За њим је летио до некле стари Тилаћ, веслом у руци па се врну. Врћући се страшно је клео сина и викао: „Изроде! несрећнице! ти мислиш да ја без тебе не могу?... дао је Бог Тилаћу још три сина, они ће са оцем рибу да лове! Ти и твоја мајка идите у Ђавола, он је вас одавна узео!.. Истјераћу ја ту швабурију из моје куће, живићу ја и без вас... Јели тако дјецо?“ — „Тако је!“ повикаше дјеца у један глас, и стадоше рећати по овици од чуна удице.

VII.

Чим је стига Стојан кући, он одма саопшти својој матери, шта је било на Морави. Миља се на те ријечи слатко насмија, па опучи грдити старога Тилаћа.

— Шта мисли он? — дрла се је Миља, да га ми и даље слушамо!.. да ми и даље робујемо!.. Јок... то неће бити!.. Миља није више луда, може она да живи и без њега, те још како?!.. Моја је кућа пуна сва-

чега, моја се вјештина чула на далеко; ја данас зарађујем пет пута више од њега!.. Нека он и даље вата рибу, од ње ни од сад, као ни до сад, нећу да имам вајду. Морава му главу појела!.. Је си ли чуо, Столе?.. Ми ћемо се одијелити од Тилаћа, начинићемо за кратко вријеме у авлији бурдељ и ту ћемо да живимо. Ако он нас не моли, ми њега зацјело нећемо!.. За двије године, а ја ћу имати толико пара, да ћу моћи да подигнем љенцу кућу од његове чатрље!.. Чекни де ти само, видијећеш ти, шта зна и шта може да учини Миља!.. Не трпим ја више у кући голог аласа, .. оћу да поживим под старос', како ваља!..

И што рече, то и учини. Преградише авлију шанцем, ископаше у другом крају, крај пута бурдељ; пренијеше у њега све своје прије и одпочеше да живе новим животом!.. Мати је бајала и врачала, а син бадавацисао, и луњао се од села до села. Стари Тилаћ је са својом дјецом ловио рибу, живио како је мого, а био увијек задовољан и весео.

Зими би дошао у своју запуштену кућу, провео у њој зиму са своја два сина, па се у прољеће враћао на Мораву.

Некако баш те зиме црче му и ђогат, — да ли од жалости, што су се Тилаћеви подијелили, или од силне зоби, коју је сањао ноћу да једе! — то ће он знати; — те његова кожа дође на диобу. На сваког је члана Тилаћеве породице дошло по два пара опанака; али стари Тилаћ не хтједе свој дио примити, већ га поклони тилаћевици, само да не би клепа дјецу његову!?...

Али не прође много времена од диобе Тилаћевих, а срџа окрете ле-

ђа пунонадежној Миљи. Многи болесници, који благодарећи њеној вјештини одоше у „Црвени Бријег“, научише сељанке намети и упутише их да потраже помоћи у нових љекара. Акције Миљине нагло су почеле да падају, и на „доктора испод гробља“ на скоро нико да се осврне!.. Шта да се ради?.. питала се је често Миља, па би тужно узда'нула и рекла: „Нека ми је сам Бог на помоћи! патраг се не може а напријед морам, па куд пукло! да пукне!“..

У том очајању паде јој на памет спасоносна мисао! Она се сјети онога случаја на гробљу.

— Свијет је у нашем селу и данас исто тако луд и у свашта вјерује, — говораше она — као што је вјеровало и онда. Па кад се он толико поплашио од вампира, да је оставио на друму пуне бисаге ствари, зар се не би бојао он од вампира и опет?... Би, те још како!.. И кад се он више не да варати бајањем и лијечењем, онда се он може красти у име вампирско!.. Дрктаће он опет од Миље... чекај само!.. Тако је она резонирала, и тако је и учинила. Идуће зиме ријешнице син и мати, да вампирују!...

Остварењу те њихове намјере поможе кроз кратко вријеме и један случај, који паде Миљи, као наручен. У селу Б. живио је човек од својих 25 година, мавит и пуст. Сви су га звали Луди Дале. Ишо је по селу босоног и го, јео живо корјење и воће и изгледао као какво чудовиште! Дјеца су се од њега у селу плашила као од врага; а и људи крестили су се за њим лијевој руком и молили Бога: да их сачува од његове судбине.

Тај лудак пађе се једног дана

мртав, у сеоској капели на гробљу села Б. Умрљо је сиромах и без свијеће, и без икога свога. Миља је била прва, која је селу саопштила вијест, да је луди Дале умрљо. Она је још свакоме казивала, да је он умрљо без свијеће; да су га цијелу ноћ прескакали сеоски пси, мачке и мишеви, и да ће он на сваки начин да се повампире!... —

Луди Дале буде законан као дављеник, као човјек у ком су нечастиви, ван села крај пута, близу једне велике јаруге. Сељаци још наваљају на гроб његов грдни камен (кога су донијели са међе опћинске), да се не би могло испод њега извући злосрећни Дале. Али идуће ноћи камен буде уклоњен и бачен у јаругу!... „Повампире се! Повампире се!“ говорили су сељаци сасвим озбиљно, и затварали се рано у својим кућама. Миља је летјела као фурија по селу и причала како је Дале долазио њеној кући!... Како је да вио!... И како ће сво село од њега страдати, што није у гробљу сахрањен!?... Лаковјеран свијет вјеровао је, узбуђење и страх бјеше све већи.

Кад је све тако уређено било, и свијет се толико заплашио од вампира, да није смио поћу да излази из куће, мати и син почеше красти. Данас у једној ма'ли, а сјутра у другој нестајало је: кокошију, ћурака, гусака, прасаца и других ствари. За тим се чу: овоме разбили стају, ономе извели из кошаре вола, а трећем одијели из амбара жито! Многи веле, да су чули неко мумлање налик на Далетово, и да су видјели неку сјенку по авлији гдје се мота; али су сви вјеровали да је то вампир. Вратнице су налазили отворене, врата од куће тако исто, а

многи су у авлији налазили кретове донесене са гробља.

— То су вампири! и нико други, — говорио је свијет и остављао своје куће, па бјегао да ноћива у туђе, гдје су сакупљене многе фамилије. То је добро дошло вампирској дружини, и она је крапа без икаквих тешкоћа.

VIII.

У том селу живио је у то вријеме неки стари бећар; можда је имао више од 30 година, али се је увијек кицошки носио, и живио као какав богаташ. Никад није хтио ништа да ради, имаће је своје давао наполе, и од тога је прихода живио доста добро. Одијевао се увијек лијепо (али свакад у сељачко одјелу), да га у свом селу одијелом није нико могло да надмаше. Па и стаса бјеше згодног. Висок као бор, а вита стаса као белојка конопља; па румен као ружка у лицу; гдје год би прошо, удилом сви би женскадија у њега гледала и говорила: „Ето Врце Милана! (тако су га сви звали) ала је кицош, виле ушле у његов дом!“... Он би, слушајући те клетве, само се насмијао, па извадио из шпага малено свирајче (које је начињено од кости из чапљине ноге), па стао да свира ону дивну и монотону арију:

Ој, Мораво! Ој Мораво!

Моје село равно! ...

На глес маленог свирајчета, излетале су жене и дјевојке на вратнице, да слушају и гледају Врцу Милана. Многе би удовице и дјевојке уздануле, пошто он мимо њих прође, и рекле у себи: „Како је кршан момак, како је лијеп па богат! А што се не жени, убили га јади?“

И донета, чудили су се сви у селу, за што се Врца неће да жени. Неки су говорили: да му вали нешто; други опет да није чисте памети; а трећи да је адумац!... Но он се на тај разговор није освртао, живио је на свој начин, а кад би га ко упитао што се не жени? Он би казао:

— Па оженићу се, људи, што сте ме напали?... Женићу се кад је мени воља, а не кад село оће. Светога ми, јесте ви чудни људи! Оћете на силу да се женим селу за љубав... Жениће се Милан, али не за село него за себе, и кад он оће!...

Ето са овим ријечима бранио се Врца од села; а посмјехције сеоске правили су од тога шалу и говорили:

— Па још је млад. Чекните ви док му никну зуби каљци, док добије ђогатасту браду и бркове и г. д.

Но Милан Врца био је у сваком погледу честит момак. У свом селу неће се наћи човек, који би било шта лоше о њему казао. Једина му је ма'на била — што се не жени. У цркву је одлазио сваког празника и остављао на икону по динар. Попови су га вољели, и чим би га угледали у цркви, увијек би казали: „Ето Врце, дошао је поштин динар на дискос.“ Одлазио је и на завјетине, на скупове и саборе па и на сједељке. Али увијек је био мирнији „од дјевојке“, нити је икад заметао с киме кавгу. Имао је обичај (особито у љетње доба) да по цијелу ноћ шета по селу и да свира у његово свирајче. Сељани су већ навикли на то, па кад би чули свирку, рекли би: „Ето Врце, пронесе литију и кроз наш крај!“

Баш у оно вријеме, кад се у се-

лу Б. појавише вампири и почеше по селу да краду, дође Врца Милан пред бурдељ Миљин. Она се зачуди кад га видје.

— Гле Врце, — рече она. — Дали нијеси наумио да се жениш? Ај, Милане, па си дошао да ти ја бајем воду милостиву и да ти дам коријен од траве омиљеника?..

— Мани се сирдње, Миљо, каква женидба? Сигурно се Тилаћ усрећио, кад се с тобом оженио. Ето живите одвојено, као нико ваш. Ја такву женидбу не желим.

— Па друго је наше, Врцо. Ми смо сиротиња, па се за то и свађамо, а ти си богат, па би могао сваку цуру да усрећиш.

— Истина је, рече Врца, само ми још фали твоја „милостива вода“ и „омиљеник“.

— Смиј се ти, — рече Миља срдито, — али ти се не можеш оженити без моје помоћи. Тебе су учинили да се не жениш.

— Е, учинили?... То тако врачнице режу! Моја је срећа умрла. Што у гроб леже, то се више живо не подиже, рече Врца.

— Како се не подиже, ти то не знаш? Зар нијеси чуо за вампире?... Зар не знаш, да је луди Дале вампир већ толико вријеме?...

— Чуо сам за све то, али ја у то не вјерујем. Шта сам пута прошао ја поред гробља свирајући у моје свирајче, па гдје су ти вампири?... Што не нападно на моју кућу?... Знам ја све, Миљо, „на курјака вичу а лисице месо једу“. Зло ти, Миљо, двоје арају по нашем селу, у име вампира!.. Зло ће, Миљо, та двојица да прођу, светога ми Ђорђа! Свака лија мора да долија...

Миља се сва промијени у лицу,

окрене леђа и ћаше да оде у бурдељ.

— Него знаш шта је, Миљо, стани још нешто да ти кажем; за то сам и дошао пред твој бурдељ. Окани се лаже и вражарије, учи оно весело дијете да ради; од ноћног тумарања, злосрећнице једна, нико није срећан постао! Поклонићу ти њиву у Клађару, платићу да је на прољеће поору, па је ради са Стојаном те се хљебом храни. Миљо!.. Нити ваља твој занат, нити је бољи твојега мужа. Алас нигдје куће нема; а и врачарице и вјештице боље ти нијесу. Ти имаш ситну дјецу, с чим ћеш их оставити, од чега мислиш да они живе?..

Миља плану као тигрица!..

— Ко те је пратио—цикну она— мене да учиш! Још ме луди Врца Милан није школовао... Иди ти својим путем... не брини се ти за моју дјецу!.. Гледај ти твоје собаке и твоје свирајче, а не брини за моју сиротињу!.. И до сад се нијеси за мене бринуо!

— Добро, Миљо, не браним ни тако. Живи како милујеш, али упамти што ти рекох. Зло ћеш да прођеш и ти, и твој Стојан и то све због твоје луде главе!

То рекавши, он обрну леђа и оде правце у Иљиговачку малу. Са свирајчета његовог допирали су још неко вријене до бурдеља гласови од познате пјесме:

Ој Мораво! ој Мораво!

Моје село равно.

IX.

На Миљу као да нијесу много утицале ријечи Миланове. Она их одби на његово лудило и ником у кући не хтједе о томе да говори. Вампири из бурдеља њеног излазили

су сваке друге или треће ноћи, одлазили су у село на разне крајеве и чинили народу штете. Могли сте често чути у селу Б.: да су у ту и ту кућу долазили вампири; да су давили ту и ту жену или дјевојку и да су по нешто однијели из куће. Сељаци су већ толико били заплашени, да су почели мазати прагове од кућа катраном, и китили су своја врата глоговим трњем и вијеницима бијелога лука! Чак се и то причало по селу: да олово неће да бије вампире, и да пушка којом се пуца на њих цијена се и растоји све до ороза!..

У сеоској мехами сасвим озбиљно претресало се „вампирско питање“ свакога дана. Поп и учитељ из тог села и још неколико трезвених грађана доказивали су: да вампира нема; да то ара село нека лопуџа; и да су луди сви они који у вампире вјерују!.. Али која вајда?.. Кад је маса сељака — грдна већина — била лажовјерна и вјеровала, да има: вјла, вјештица и вампира!..

Расправљању тих питања присуствовао је увијек и Стојан, као беспосличар прве класе; он би примако столицу пећки, па би дријемајући слушао свачији разговор. Ко највише ларма, ко се највише боји од вампира, то би обично дозго Стојан у механи, и тај би био првом приликом нападнут. Ко пак не вјерује у вампире и виче противу њих, од тога би се клонио Стојан, као од ђавола. Но домове лаковјерног свијета није било тешко познати; та они су обиљежени катраном и глоговим трњем!.. На те биљеге ишли су вампири као ћорави!..

У селу Б. а у Шмиговачкој мали живјела је у то доба једна богата

удовица са двије ћери, дјевојке лијепе као уписане. Имаћа су имали доста и живјели су као први газде у селу, и ако је кућа без домаћина већ 10 година. Удовица се та познавала са Миљом, долазила је њеној кући и доводила је и ћери своје — док су биле млађе — да им баје од урока и да им гаси угљевље. Кад су дјевојчице поодрасле, она је престала долазити, али је Миља опет често ишла код њих и доносила отуда: вуне, млијека и сира — што су јој давали. Но њој не буде то доста, него науми да тражи од удовице и једну ћер њену за сина јој Стојана. Удовица кад је то чула, слеже раменима и рече, да њене дјевојке још нијесу за удају, да их не може одвајати! То Миљу увриједи до дна душе, и она рјени: да на удовицу нападну вампири!

Али „гдје Бог помаже, ту двоножац нахудит' не може!“ вели једна пословица. Врца Милан је лијепо живио са удовицом и њеним ћерима, одлазио код њих и свагда је лијепо примљен био. Више је пута помого удовици, да нађе раденике, да среди поље, да прода о вашару стоку, да обере винограде и т. д. Они су га вољели као брата, а он се владао у тој кући као „дјевојка“. И добро и зло у тој кући није се крило од Милана. У селу се говорило свашта о тој љубави, али никоме ни на намет није падало, да мисли, што лоше, било о удовици и њеним ћерима, било о Милану Врци.

Једног дана пожали се удовица Милану и рече да страхује од Миље. Милан одма оде код ње и рече јој: „да се окане мађија и врачурија“ — као што смо видијели то напријед. Али те ријечи нису ништа помогле.

На бијели четвртак пред покладе велике удовица нађе у авлији вијенац од свакојаки драугулија. Ту је било разна плетива, вуне, бијела лука, чешљева, огледалца, сагунчића, кошчурина и т. д. Удовица се упропасти и рече: „То су чини!.. то су нам подбацили вампири, и нико други!“...

Брзо се посла за Врцу Милана. Чим он дође, он је познао да је вијенац из Миљиног бурдеља. Он га узе и објеси о клин пред кућом. Те вечери каже женскадији, да спава у соби, у кући да погаси ветру, а он ће се пошети на таван и чекати вампире... Али те ноћи не би ништа;.. нема ни сјутра дан. Милан чека непрестано.

На бијеле покладе, око пола ноћи, чу се у авлији неко мумлање налик на глас лудог Далета!.. Женскадија претрну од страха, скочише са кревета, .. и све три леђима подупријехе врата... Мумлање никако да престане... пашчад у авлији да свисну од арлукања. Милан сиђе са тавана, сакри се за вратима, примаче до себе сјекиру, па је чекао. Посље по сата пашчад престаше да лају, све се утиша, мумлања нема више... На врата неко гурну, па кад виђе да су затворена, оде од њих даље. Затим се чу гурање на прозор, али и тамо бјеху капци затворени... Онет наста тишина. Милан маши главу на широки оцак и виђе, да се низ конопац пушта нека прилика доље у кућу!.. Сиђе до ватришта, скочи доље и стаде бркати по пепелу, и нађе угарак, који се још не бјеше угасио. Узе га у руке и стаде нешто по дувару да тражи, и виђе сланину на дувару; скиде је и уве за је коноцем, што собом носаше.

За тим дође до врата, отвори их и свирну лагано, па се врати унутра да товари сланину на леђа. У тај пар Милан замахну сикиром те по глави, и вампир се простре мртав крај огњишта!... Милан му узе конопац из шака, начини од њега замку па чекаше на врата. На глас свирке врата се одшкринуше и на њих се прмоли глава нека и питаше: „Оћу ли и ја тамо?“ — Оћеш! — рече Милан, па јој натаче замку на гушу и стеже што је више могло!.. Стаде рика, крклање, али ништа не помаже; Милан узе за крај од конопца и одвуче вампира до неке крушке, па ту веза добро конопац, да је вампир висео у ваздуху!... Затим узе и онога мртвог из куће и баци под крушку па му на леђа привеза сланину. Кад је све то урадио он упали свијећу и зовну удовицу, да види вампире. Кад тамо и они имају шта и видјети, то бјеше „доктор испод гробља“ и њен син!..

Брзо се скупише комшије, дође и кмет и патролција, напуни се авлија од свијета.

— Шта је то газдарице? питали су сви.

— Вампири, одговори Милан. Нападоше на ову кућу ноћас и хтједоше је поробити. Ја се тревих на сокаку, чух писку и запомагање и дођох да помогнем кући гдје није мушке главе. — Затим исприча кмету све. Сви су се чудили његовој смјелости и благосивљали га, што курталиса свијет од вампира!..

— Ама дајте луч, људи, рече кмет, да видимо каква су чудовишта?

Донијеше и луч, свјетлост обасја оно мјесто око крушке... Стојан је лежао ничице на земљи а озго га притисла сланина. Миља је висила о

конопцу, лице јој је било сво гараво, косе расплетене, а огртач од бијелог платна пао доле...

— Па то су „тилаћеви“! повика народ у један глас.

— Они, брате, рече Милан. То су вампири од којих пати село наше цијеле зиме.

— Посветила ти се, Врцо! — чу се са свију страна, — ти нас курталиса биједи, а Бог тебе дао сваку срећу.

— Хвала, Милане, — рече удовица, — као моме сину. Ти си избавио моју кућу од биједи, а теби Бог дао што желиш.

— Он жели твоју ћерку Милунку — рече кмет — за то он и чува твоје плотове. Него дај је ти њему, па ћеш добити и сина.

— Вала, људи, кад ви то велите, дајем му је, и нека му је са срећом!..

А шта ћемо са овим мрцима? ушта Врца Милан.

— Саранићемо их сјутра на раскршћу, као псе, боље нијесу ни заслужили — рече кмет.

Тако је и било. И данас се у селу Б. то мјесто зове „вампирско гробље“. Ко год туда прође рећи ће: „Тако им и треба; тако пролазе сви, који траже леба без мотике!... — Сваки је луд човјек, ко вјерује у вампире!“

Херцеговини.

Пала си тужна, невољна, бедна,
Сваке си славе и среће жедна;
К'о витез дични, пун силних жуди,
Када му стрела пробије груди;
Тако си и ти клонула, пала;
Тако си и ти већ очајала —

Сваки те изглед на добро мин'о,
Херцеговино!

Али, и у том јаду и сети,
Често са твојих кршних врлети
Весео поглед у прошлост пође,
Па кроз поносну давнину прође,
Па гледа дане наде и славе,
За дичне старе хумске државе,
Када ти беше зрак среће син'о,
Херцеговино!

Из прошле таме и заборава
Јоште и твоја слава просјава;
Јоште синови твојих врлети,
У својој муци, беди и сети,
Када се сете твоје прошлости —
Успламте гњевом свете јарости,
Што те је изглед на добро мин'о,
Херцеговино!

И ти си некад у срећи била;
И ти си некад ширила крила:
За Томислава и Вишеслава —
И ти си знала, шта је то слава!
У љутој борби и бојној вреви
Сјајни су били твоји мачеви,
Кад год се душман на тебе вин'о,
Херцеговино!

Знаду те добро бесни Маџари
И Византинци, душмани стари.
И ти се некад назива сила
За Толмира и Михаила.
Не беше тужна, жалосна, сетна,
Него весела, моћна и сретна —
И теби беше зрак среће син'о,
Херцеговино!

У целом Српству бејаше видна —
Не беше својом славом постидна!
Врлети твоје беху одбрана
И од општега српског душмана.
Кад год је српска срећа некала —
На јединство си српско пристала.
Ретко је кад год твој сјај умин'о,
Херцеговино!

Или са Рашком или са Босном —
Ти се назива увек поносном.
А и сама си дичном названа,
У доба силног Херцег-Стевана,
Што те подиже, што те прослави,
Што свом потомству славу остави.

Твој сјај бејаше по Српству син'о,
Херцеговино!

Али кад турска обесна сила
Поломи Српству витешка крила —
И ти си с њиме у ланце пала;
И ти си тугом тужити стала;
И ти несретна и тужна поста;
И теби више славе не оста —
Сјај те и блесак бејаше мин'о
Херцеговино!

Нестаде твоје силе и сјаја —
Све то потону у сред очаја...
Па чак и светог Саве костима
Подземни покој Турчин отима —
И њих однесе, да на Врачару
Изгоре свете на живом жару.
Синан их свецу на жртву прин'о,
Херцеговино!

Са твога јада све Српство клону,
И све у тугу и јад потону.
Ал' ти, уз своју потпору Зету,
Сачува име и веру свету.
Кад год се она за Српство диза,
И ти у помоћ њојзи пристига —
Често се уз њу и твој стег вин'о,
Херцеговино!

Увек за Српство, на своју дику,
Беше на стражи и на бранику —
Нада ти увек жива остаде.
И кад Београд српски постаде,
Ти се угледа сред бојних мука
— Вођа ти беше војвода Лука —
Блесак ти беше из нова син'о,
Херцеговино!

Па и кад под Ниш српски мач стиже,
Те се и тамо српски стег диже,
И онда пушка кроз твој крш јекну —
И онда турског султана текну,
Кад чу за твоје дичне Мусиће
И Вукаловиће и Зимониће.
Сјај ти у часу бејаше син'о,
Херцеговино!

И ти би тада а и одавна
Са браћом својом постала славна,

. . . . .
. . . . .
. . . . .
. . . . .

Херцеговино!

Али... не бој се, не дај се јоште —
Још има братске, српске, милоште;

Херцеговино!

Вл. М. Јовановић.

Њижевна писма

од Д. Коротчевског

с руског преводи Ж. Драговић.

(Наставак.)

II.

Типови белетристичних талената.

Пјесници. — Описивачи свакидашњег народног живота. — Психолози. — Приповједачи. — Хумористи. — Фантасисти. — Подражаџи. — „Идејни“ белетристи.

Кад би хтјели поименовати руске белетристе, који се могу однијети к типу „описивача свакидашњег народног живота“, ми би морали упоменути оне писце, које много читају, али о којима мало пишу. Код руса се може набројити читав низ белетриста, који се користе великим гласом, али који се готово никад не истичу као предмет критичких расправа; изгледа, као да критика или нема што о њима да рече, или да не умије рећи ништа одређено, и премда су неки од њих умрли има већ више од двадесет година, а неки, који су живи, познати су као књижевници има више од четвртине вијека, опет није још до данас одређено њихово мјесто у књижевности. Узрок таквог неразумјевања опет се састоји у томе, што су у њима тражили пјеснике, па кад то нијесу нашли, — престали су да их рачунају у броју „књижевних нада“. Они, заиста, и нијесу били пјесници, али су били и остали мање или више ваљани описивачи народног живота. Међу тијема писцима, које или нијесу оцијенили, или их нијесу разумјели, ми нала-

зимо једног, који је некад уживао велику популарност, — а то је Писемки; тако исто Мељников (Печерски), чије су списе ту скоро веома много читали, сада се готово никад и не спомиње. Таква исто заборавност почиње још за живота покривати и А. Потјехина. Други примјер веома крупног талента, кога је новија критика мимоишла, ми налазимо у Помјаловском, одвећ обилатом и јаком књижевнику већ поменутог типа, који би без сумње, да је живио дуже и у другчим приликама, дао читав низ дивних слика из разних слојева руског друштва. Говорећи о Помјаловском не можемо прећи ћутећи његовог даровитог вреника В. Сљепцова, који нам је оставио неколико врло карактерних слика из сувременог му живота. Нема сумње, да је и у њему књижевност изгубила прерано врло ваљаног књижевника поменутог типа. Но не само то, но и подужи, непрекидни и врло осјетни рад писаца ове врсте не може изазвати критику, да обрати на њих довољну пажњу и да их оцијени. Тако на романима ове врсте дуго се и неуморно трудио и труди се г. А. Михаилов (Шелер). Па ако онај симпатични и хуманитарни правац његових белетристичких списа није могао обратити на себе пажњу критике у толико, колико заслужује, опет је она морала то уништити ради тога, што он онако пажљиво и истинито проучава сувремени живот, што пажљиво биљежи сваку нову карактерну појаву у њему и живо нам је предочава и, најпосље, ради тога, што се ту опажа присуство карактерног дара, који потпуно остаје вјеран самоме себи и путу кога је изабрао. Али г. Михаилов остао је све до сада неоцијењен и то баш због тога што он спада у описиваче народног живота г. ј., у такав тип писаца, кога руси нијесу још добро разумјели. Томе истој узроку има да захвали и г. Боборикин, за то, што га критика није још оцијенила. Истина његови радови пошљедњег десетка година не могу се сравнити с романима „Въ путь вь дорогу“, „Дѣлцы“ и „Докторъ Цыбулка“, али поред свега тога бар његов прошли рад заслужује, да се на њега обрати виша и озбиљнија пажња, него што је то до сад чињено. У Боборикину ми не налазимо дубоког, али налазимо живог описивача народног живота, који вазда умије да нађе озбиљну тему, да додирне „нерв“

животни и да по који пут изнесе јасну слику извјесног тренутка сувремености. Обраћамо пажњу беспристрасних људи на његова „Доктора Цыбуљку“. Врло је могуће, да би и он сам био другчи, кад би се критика к њему иначе односила.

Мислимо, да су приведени примјери кадри, да јасно покажу, кога ми од руских писаца — белетриста прибрављамо к оним писцима, које назвасмо „описивачи народног живота“ као и то, каква су својства тога књижевнога дара. Кад све што смо о томе типу писаца рекли скупимо у једно, онда излази, да је главно својство тога типа проучавање и познавање живота, које граничи са проучавањем природњака. Он проучава и биљези, а затим та своја проучавања и биљешке доводи у ред; он нам износи оно што може виђети просто, непојетично око, али нам то износи у тако концентрисаном облику, који, задржавајући сву истинитост реалног живота, чини на нас утисак јачи, него ли сама реалност. То опће својство, т. ј. тежњу да се што тачније представи реални живот, можемо наћи код разних писаца. Но њихове личне одлике могу да упуте њихово проучавање на једну или другу страну живота према њиховим симпатијама, т. ј. према моралним и умним склоностима аутора. Њихови списи могу бити врло различни међу собом по опћем њиховом карактеру: једни могу чинити утисак потпуно објективног проучавања, а други могу исказивати симпатије самога аутора и, ушљед тога, добити једну или другу боју. Али то ће и остати само боја, која не мијења основно својство књижевне грађе, што је писац представља, т. ј. грађе добивене путем непјесничког проучавања живота. Да би то јасније изразили, позваћемо се на већ показани примјер пјесничке белетристике — на „Три смрти“ од гр. Толстог. У основи овога дјела лежи најбрижљивије проучавање природе и сваки његов потез узет је из живе реалности. Истина, пјесничко око види јасније и проникава дубље кроз спољашње покрове живота, те к спољашњим пртама додаје мноштво унутрашњих, које не може примјетити присто непјесничко око, али поред свега тога ни саму тему „Три смрти“ не би био кадар обрадити и развити један „описивач свакидашњег народног живота“ кад би он и провео сличност између смрти једне културне

женске и смрти простог човјека, опет никад не би написао треће упоређење — смрт дрвета у шуми; гледати на дрво као на живо суштаство, које је кадро страдати и умријети, може само пјесник, за кога и природа и човјек живе једним општим животом.

Да би јасније представили разлику у процесу стварања једног пјесника и једног описивача свакидашњег народног живота, ми ћемо се опет позвати на Золу. Тај писац, као описивач свакидашњег народног живота најчистијег типа и као човјек доста ограниченог ума, свјестан је значаја и силе свога дара и са највећом пажњом показује његову одлику од дара чисто пјесничког, објашњавајући, да и сам он осјећа да има више сличности с једним природњаком, него са пјесником. Он не само што не крије, него напротив потанко објашњава процесе свога ауторског рада. Ријеч „протоколизам“, коју је он увео, бар како се нама чини, врло слабо разумију у руској књижевности; у тој ријечи виде нешто ниско, некакву, као бајаги, клевету аутора на самог себе. Међутим у основи Золиног стварања заиста лежи тачно и подробно, као протокол, биљезање и регистрација животног факата, које он својим погледом може опазити. Разумије се, то је тек просто биљезање, које даје тек грађу за доцније тачно сликање реалног живота. Ти разједињени факти морају бити међу собом скопчани, везани; морају добити нови живот под пером стварајућег аутора; у тој способности, да се фактима даде живот и састоји се стварајућа сила, којом се одликују даровити описивачи народног живота од простог фотографа, који прта јединичне, одијељене појаве, не доводећи их у свезу са другим појавама и не показујући њихово мјесто, које заузимају у опћем склопу живота... И ми мислимо за белетриста који је лишен пјесничког талента, али који осјећа у себи способност да посматра и тачно представи реалност која га окружује, да чим се ближе он примиче к тишу добросавјесног и пажљивог посматраоца, тим је он самосталнији, тим тврђе стоји на својим ногама и тим се већем успјеху може надати. Самосталност, задовољење самог себе и осуство тежње, да човјек личи на ма кога другог, — то су нужне одлике свакога правога и животога талента. Такав

је таленат свагда свјестан самог себе и никад неће пожељети да прида к својим лаворикама ни једног перца из туђег вијенца... Зато ми особито цијенимо оне описиваче народног живота, који ни свјесно ни бесвјесно нијесу тежили да се истакну као пјесници. Та самосталност служи вазда као јаки ослонац за њихов успјех, а величина тога успјеха зависи од стварајуће силе, која се изјављује у јасности и живахности њихових списа.

К руским описивачима народног живота примиче се и Шчедрин једном страном његова књижевног рада и то баш страном белетристичном. Кад би се он посветио искључиво белетристици, као што је она коју представља у „Головљевима“ и „Пошехонској старини“, руска би књижевност у њему добила једног од првих описивача народног живота. Али сатирички таленат преузео је у њему маха, те се савремени живот јавља у његовим списима у тако преувеличеним облицима и насликан је тако густим бојама, као што обично захтјева та врста књижевности. И по величини талента, и по дубини, и по јасности и обилатости његових сатиричких слика, у којима слика руско друштво у течају пуних скоро тридесет година, Шчедрин остаје као сатиричар јединична и искључива појава. Због овога ми не можемо овдје говорити о типу сатиричара, него спомињемо о Шчедрину изузетно као о једном од најбољих описивача народног живота. Мислимо да ово мишљење не захтјева доказа.

Особито мјесто у руској књижевности заузима и г. Љесков. Он је отпочео свој књижевни рад са романима узетим из живота, у чему је показао велику способност; али мало после тога он је оставио проучавање цјелокупног склопа савременог живота, а усредсредно је сву своју пажњу на неке само оригиналне фигуре, које је прибиљежио са особитом душевном чистотом и безазленошћу. Но у сликању писац задржава све црте описивача народног живота: најтачнију животну истинитост и умјење да прида својим лицима, поред све њихове искључивости, највећу живост и реалност.

Ми ћемо се ограничити на ово неколико кратких напомена о руским описивачима народног живота, јер смо жељели само забиљежити и објаснити тај особити тип књижевног дара, кога, како се нама чини,

нијесу још довољно ни разумјели ни опјенили у руској књижевности, а међу тим тај тип има веома велики значај у наше дане, као дане реалних погледа на живот.

Савим изузетан положај у савременој руској књижевности заузима и Достојевски. Истина, руска критика (и за овај пут анти-тенденцијозна) дала му је оно мјесто, које му по праву у књижевности припада, — мјесто огромног, првокласног књижевног дара; али поред свега тога и односно њега примјеђава се неспоразум — којој га категорији писаца треба прибројити? По начину писања он је — реалист, а по сили и вјештини — велики вјештак, а међу тим он није налик ни на једног од својих знаменитих вреника... Како су га слабо разумјели баш и они књижевници, који су специјално и с вољом проучавали његове списе, види се, између осталог, по једној штудији о њему, која је у детаљима врло лијепа и оштроумна, али у њој се Достојевски упоређује са Шекспиром! Кад пак критичари нијесу у стању објаснити себи прави карактер његова талента, онда то још мање можемо очекивати од читалаца, који готово свагда држе, да Достојевски ни привлачи себи, и одбија од себе, и да читање његових списа даје човјеку неку жестоку насладу, која нас у исто вријеме и наслађава и мучи. Међу тим, нама се чини, да се загонетка, коју нам представља собом Достојевски, да разријешити врло просто, ако се пажљиво загледамо у његове карактерне особине, не обазирајући се на његов реализам, нити на његову вјештину. Не узимајући те каквоће у обзир, ми налазимо прије свега, да Достојевски нити је пјесник, нити описивач народног живота. Како природа, тако и човјеково срце не живе у његовим списима оним животом, каквим они живе у производима пјесничким; осим тога лица која он изводи необична су, то нијесу живи људи, но више наличе као на нека привиђења. Почевши од прве странице макар каквог од његових романа ви осјећате, да сте се нашли у неки други, необични свијет и да тамо све што пред собом сретате има неки особити значај, премда се по спољашњем изгледу чини као да је то истоветно са оним што сретамо у реалном животу. Осјећај реалности и истинитости живота одма вас оставља и ви, видећи себе у некој о-

бласти која је слична сновиђењу, ни најмање се не горчите против очевидних немогућности: макар што да вам опише аутор, макар како била чудновата лица која се изводе пред вама, њихов положај, њихове ријечи — ви их не судите по правом непосредном смислу, но тражите у њима други, скривени смисао и чисто осјећате, да је то — дубоки значај животних појава, који се није никад пред вама истицао и да вас аутор води у непознано, тајне крајеве човјекове душе, ће се зачињу и сазријевају преступи, страдања, увреде и други погледи на свијет, који се у свему одликују од ваших.

У тим особинама талента Достојевског и садржи се баш сва тајна тешког утиска и неодољивог очарања, који он чини на читаоце. Његова лица утичу са болешљивом силом, која се не да избрисати: страшни, уморни утисак, кога та лица чине, само се много и много усиљава реалношћу околине, у којој су она постављена и цртама сувременог, познатог нам живота. И то све расте и расте у дугом трајању читавог романа. Видљива реалност и трајање, а затим детаљност рада, — то је јако оружје у рукама аутора. Едгар По, који је по таленту сличан Достојевском, обрађивао је исте типове, које и пошљедњи, али је то чинио у више концентрисаном облику и бирао је околину, која је лишена реализма сувременог живота; његови бијографи кажују, да он није могао писати веће ствари и дв није хтио узимати црте из сувременог му живота. Ауторска увиђајност показала је Достојевском, да његов рад добија силу у којој се нуждава при двама супротположеним условима — при видљивој реалности изведених лица и при најподробнијем, микроскопском посматрању њихових душевних покрета. Они нас и привлаче и одбијају, са нашим сопственим страстима и скривеним мислима. Многима је могла, ради једне или друге сврхе, пасти на памет мисао, да другога лиши живота; многим су се могли виђати снови, у којима они извршују убијства, али не само тренутна помисао, која само бљесне па и сумине, но ни најживљи сан није нам давао ни хиљадити дио оних ужасних осјећаја, који онако страшно потресају душу и које ми осјећамо заједно са Расколниковим. Сваки од нас мисли, да познаје и ниску

страну похотљивости; али пошто се упозна са старцем Карамазовим, увјериће се у нешто, што му није било познато, — упознаће се онда, у што та похотљивост може претворити човјека, кад му сву душу обухвати. Па и ситна, гнусна својства добијају особиту силу код лица Достојевског; Фердишченко, једно од споредних лица „Идијота“, који чини разне ситне подлости, достиже и у тој сфери некакву страховиту грандиозност у оној појави, ће он предлаже свакоме од присутних, да редом испричају, какву је ко подлост учинио, па сам почиње причати како је украо три рубље, а за крају су окривили собарицу. То преувеличавање преступних и ниских страсти, које по који пут долази до чудесних размјера, јест карактерни начин писања Достојевског. Он узима страсти и побуде, које су свакоме познате и које се тако рећи, крећу у свакидашњем животу, па их износи пред читаоца као да су увеличене кроз микроскоп огромне величине. Утисак, који се отуда добива, можемо у неколико, али и то слабо, сравнити са оним утиском, кога би добио човјек који болује од кожне болести, кад би му дали врло велики микроскоп, да кроз њега посматра оне паразите, који су узрок његове болести и мучења, а простим њиховим свијети не може. Утисак кога добивамо од посматрања наших страсти у тако увеличеном облику још јаче нас потреса: ми мање познајемо нашу душу него тијело, и осјећајући у себи некакве непостижне опће црте с Карамазовим, Расколниковим, па шта више и с Фердишченко, нас обухвата тим виши ужас или гнушање, што не знамо, како ћемо се заштитити од неизбјежног и страшног развића тих својстава, која вуку к преступима или наравственој пропасти. У исто вријеме, најтања сјенка помисли на то, да у нама има нешто слично са тима преступницама или гнуснима људима, пробуђује у нама неко болешљиво, несавлађиво љубопитство и неодољиву жељу, да из ближе завиримо у ту душевну наказу, коју нам предочава писац. И ми то чинимо, дретећи од ужаса и гнушања...

У расправама о Достојевском најчешће се може чути мишљење, да он открива пред нама свијет душевно-болесних људи. Али се не може то мишљење одобрити. Људи који су поражени каквим-год ударом, па

било то у сфери умственој или наравственој — опет остају људи, који више заслужују сажаљења, него што су нам страшни. Такав исто утисак они чине и онда кад их вјештаци узму за предмет својих вјештачких производа, као н. пр. у сликама Хохартовим или у „Људиним биљешкама“. Лица Достојевског никако нијесу људи: то су апстракције обучене у тијело, које је налик на наше и које су постављене у животне прилике, што личе оним приликама, у којима ми живимо. Вјештина пишчева баш се и састоји у томе, што умије придати тим апстракцијама видљиву реалност и живот и што је кадар принудити читаоца да вјерује, да ти чудновати људи, управо та привиђења живе и осјећају као ми. Ни највећи научењак психолог, ни највећи пјесник није кадар да произведе на нас такав утисак. Карпенгер или Бен могу сакупити масу података, могу све то везати и сличити са великом вјештином и дати нам очигледну слику извјесног својства наше душе, — али та слика неће имати оног ужасавајућег живота, какав јој даје Достојевски. Шекспир узима јако енергичну натуру и показује нам, како се у њој развија силна страст, која је сву обухвата; али пред нама је опет живи човјек, који се од нас разликује у односу количине, али не каквоће. У тој живости и тако рећи човјечности Шекспирових лица баш се и састоји онај примиривајући утисак, који она чине (Магбет се боји да убије пог Дункана; Отело плаче над мртвим трупом Дездемоне; Ричард III мучи се да задобије женску љубав). Опет велимо, лица која нам изводи Достојевски — нијесу људи, него оваплоћене апстракције; он оживљава страсти и побуде наше душе не као пјесник, него их само материјализира и обукује у вјештачки — живу форму, будући су те побуде и страсти издвојене и одијељене од обичног сложеног свијета човјекове душе.

Ради више потврде ове наше мисли, сравнићемо какво-год лице Достојевског са којим лицем из Гогоља. Тако н. пр. узмемо напоредо Карамазова — оца, у коме се оличава похотљивост и Пљушкина, у коме се оличава тврдица. Разлика ће бити јасна и очигледна: о Пљушкину ми знамо, да је најдирје живио таквим исто животом и да је био такав исто човјек као остали спахије, и само мало по мало, под утицајем

околности, он је отупио, унизио се и претворио у ону тужну слику, коју нам износи писац. И Пљушкин баш изазива у нама сажаљење, а не гнушање. Савршено друге осјећаје буди код нас Карамазов: ми у њему ништа не видимо осим похотљивости, и нама се чини, да он никад није ни био ништа друго, осим само „похотљивац“. Шта више, он нам није толико гнусан у његовој садашњости, колико је гнусан у прошлости, н. пр. у његовим успоменама о покојној жени; тај гнусни утисак допуњује се напоменама на његову историју са матером Смердјакова. У читавоме роману, од кад се Карамазов појави пред читаоцем, па до саме смрти његове он не представља ништа, осим похотљивости у најгнуснијем облику, и у садашњости, када је он већ старац, и у прошлости, када није узмицао ни од најмреких облика њених. Кад би Карамазов дошао у руке писца са мањим талентом, онда би он учинио на нас утисак савршено мртвог, измишљеног лица, и био би налик на злочинца романтичних романа или драма, или би био налик на представљена у њима оваплоћења крвожедности, освете и т. д. Огромни таленат Достојевског одарио је ту антипатичну фигуру дравим животом и показује нам је у обичном, домаћем руху и животу, те нас тим приморава да вјерујемо, да не само може, но готово и да мора постојати такав човјек, у коме су само појачана она својства, која ми осјећамо код других људи и код самих себе. Таленат ауторов тако је велик да нас заноси и управо приморава нас, да видимо у грјеховности Карамазова нешто велико, нешто, што нас поражава својом обилатошћу. Та мјешавина, ако је слободно тако изразити се, чуђења и гнушања, коју ми осјећамо к њему, и сачињава управо стимул оног интереса, који је за нас у њему сасредоточен. Па и писац, како изгледа, брине се само о томе, да би га оживио и да би што јасније предочио у најживљој и најреалнијој свјетлости цио његов погрдни живот, а сасвим се не брине о томе, да га направи човјеком и да покаже какве гођ његове ублажавајуће стране. И у резултату се добија таква слика, која привлачи својом живахношћу и, у исто вријеме, одбија својом гнусношћу и коју није могуће у реалноме животу ни замислити.

(Свршиће се).

Пирна пјесма.

Љубав је јака као смрт...
жар је њевин као жар огњен,
пламен божји“.

Пјесма над пјесмама.

Заручница:

1. Добар је драги мој као крух пшенични; љубазан као мајка с дјететом јединцем.

2. Благ је као јање сред ливаде, и тих као роса небеска.

3. Срце је његово груди злата; а дух поносит као гора сред облака модрих.

4. Љубав његова њежна као љубица; а јака као гранит и гвозђе.

5. Лице његово осмјех пјесника; а око дубоко као морске дубине.

6. Уста његова харфине знице; а грло сагласје тица милопјевница.

7. Душа његова голубица бијела; мисао орао сред небеских празнина.

8. Љубав му је као пламен огњени; а жарка како сунце сред љетне жеге.

9. У устима његовим љубав и срце; говор милога мога најслађа пјесма.

10. Књига и перо у руци његовој, као кита камелија у руци младе невјесте.

11. Пјесма му струји као морске пјене, а одлијега у прима мојима као гром сред ноћне тишине.

12. Груд му је јака као хридине Кабла;* а срце меко као соколово перје.

13. Вас је добар драги мој, и с љубави се топи као шећер у води, као пахуљице снијега бијелога на сунцу жаркоме.

14. Ја ћу потрчати у загрљај злату својему, као голубица у голубово гњијездо.

15. Би ћу драгому својему мајком и оцем, братом и сестром; а он ће благосиљати млијеко, што су посала уста моја.

16. Драги ме мој хоће као риба море; а ја њега као румена ружа мај.

17. Потрча ћу к милу својему, ови ћу се око њега као бршљан око чесмине зелене.

18. Ево идем у светиште његово: он ће краљевати надамном.

19. Идем к драгому са вијенцем пирнијем; нека га скине муж мој са главе моје.

20. Ево ме, сунце . . . . . Ти си Бог мој и све добро моје; а наше ће прољеће сјати у вијеке!

*) Сјеверо-западна страна острва Хвара у Далмацији.

Заручник:

1. Лијепа си, драга моја, као јутрња зора; сјајна као сунце сред поднева.

2. Тиха си као мјесец посред звијезда; страшна у љубави као грови небески.

3. Стас твој једар као маслина урешена плодом; а узраст поносан као бор на Будинци.*)

4. Ход твој паунице; а глас звона од злата.

5. Јабучице твоје румене као руманија**) пољска; а очи твоје два црна бисера.

6. Твоја уста пулољак ружице; а твоји зуби низ чемина.

7. Твоје власи нити свилене; твоје плетенице двије златне струке.

8. Дах ти је мирис цвијета од наранче и румарина; а шапат први говор најљепшег дјетета.

9. У устима твојим мед и млијеко; а говор твој српеки језик.

10. Врат ти је од шећера; а руке два жива љубана.

11. Рамена двије горе бијелијем ружама застрте; а мишице твоје набрекли гроздови.

12. Месо ти је бијело као пребијели мрамор, а свјеже као зелена травица.

13. Сва си лијепа, драга моја; нема сличне теби.

14. Ходи у кућу моју, душо моја; буди стражом радости и весеља на прагу мојему.

15. Ходи, анђеле, напуни празнину двора мога; окити лицем својим прозоре моје као бусом најмилијега цвијећа.

16. Чекам те као прна ноћ свјетлост дана; желим те као озебао сунца.

17. Ходи, цвијете мој, у наручја драгога; прокади кућу моју миомирисом тијела својега.

18. Ходи, голубице, у светилиште љубави, као краљица у златне дворе.

19. Приправио сам ти, љубави моја, рај земаљски... ходи, да га уживамо.

20. Ходи, злато . . . . . Буди божицом у храму бога својега; наша срећа цвати ће вијеком!

Стариград на Хвару, 1890.

Петар Куничкић.

*) Брежуљак над Стариградом на Хвару.

**) Најбоља врста грожђа ка Хвару.

Руски књижевни успјеси у Њемачкој.

(По петроградској „Недјељи“.)

Руска књижевност одавна се шири изван Русије, али у пошљедње доба она је на западу јевропском добила пуно право грађанства. Ви ћете наћи у сваком листу јевропском чланак или биљешку о руским списатељима, о руском роману, о руској појезији. Што више, нема сумње, да нова струја, која се опажа у њемачкој књижевности пошљеднијех 5—8 година, и ако је потекла под упливом француског натурализма, примила је не мало утисака и то јаких од познавања руских списатеља-реалиста врсте *Достојевог* и *Л. Толстоја*.

Кад су назад осам година иностранци почели упознавати се с руским корифејима, они су били убуђени прије, да даље од *Пушкина*, *Лермонтова* и *Тургенева* Руси немају куда ићи.

У то исто доба у западним књижевностима осјећала се потреба свјежих умјетничких утисака, нових отворних умјетности, која би била неке врсте превагом крајности францускога експериментализма и натурализма. У самој идеји реализма, у захтјевању неокрнуте природе, осјећала се нека нова истина, од које се појезија све више и више удаљавала, а коју су све искали и не могли наћи ни у којем учебнику естетике, но к којој су опет стали тежити и појезија и естетика.

Кад су се најпослије упознали с новом руском књижевности, онда су сви увиђели, да је искана истина нађена, да се у њој, у руској књижевности, и налази ново слово појезије, та истинска умјетност, која, остајући народном, има у исто доба значај космополитски, јер пружа нове умјетничке облике, преображава морал и васпитава друштво. И ми видимо, да се руска књижевност не само огромно распростире по западној Јевропи, него још је тудаходимо сасвијем равноправном са осталијем јевропским књижевностима; што се пак тиче великих престајника новог рускога романа, то се они признају законодавцима савремене умјетности — као израза више истине у животу.

Само у њемачкој књижевности прошле године (1889) колико се преводило из руске појезије и белетристике! Од зборни-

ка пјесама споменућемо не много велику али богату антологију *Фр. Фидлера* „Der Russische Parnas“, у којој су изабране лирске пјесме почињући од *Ломоносова* до *Минског*, *Надсона* и *Фофанова*. Г. Фидлер је преводио вјешт и пун таланта; многе је пјесме мајсторски, управо изврсно превео. Други зборник саставио је неки *А. Чернов* под натписом: „Aus russischen Dichtern“. Ту су покупућени преводи разнијех преводилаца, дијелом врло слаби. Дијелом сасвијем застарјели. Неки *К. Фишер* превео је „Демона“ *Лермонтова*. Ово је не знамо који по броју превод ове појеме; но много изостаје иза познатијех превода *Ашарина* и *Лесена*. Најпослије ваља споменути покушај *Р. Зајберлига*, да упозна Њемце са појемом *Некрасова* „Кому на Руси жить хорошо“. Превод је тачан али на мјеста тежак.

Белетристичких превода било је врло много, највише из дјела *Достојевог* и *Л. Толстоја*. Из дјела *Достојевог* преведен је роман „Преступленије и Наказаније“ *Г. Мозером*, но то није никакав превод. Г. Мозер, очевидно познаје руски језик само теоретички и то слабо. Што је требовао овај тако слаби превод Њемцима, када већ треће издање излази сада изврсног превода овог знаменитог романа од *В. Генкела*? Даље су преведена ова дјела *Достојевог*: „Нечочка Незванова“, „Двойник“, „Дядюшкин сон“, „Бљамь ноци“ — сва четири од *Л. Гауфа*; и г. Роскошни издао је: „Слабое сердце“ и „Господин Прохарчин“.

Из дјела *Л. Толстоја* превео је *В. Голдшмит* — „Народни раскази“; *А. Бергер* „Три смрти“; г. Роскошни између осталијех: „Поликушка“, „Люцерн“, „Декабристи“, „Утро помјеника“, „Смрт Ивана Ильича“, „Деревња и город“. Под натписом „Der Tod“ изашло је пет приповиједака: „Смрт Ивана Илића“, један дио „Севастопољскихъ расказовъ“, „Семейное счастье“ и „Казаци“ у више слободном преводу више споменутог *Л. Гауфа*. Изашло је друго издање романа „Војна и мир“ од *Е. Ширенга*. Успјех овога романа у западној Јевропи може се сравнити само са успјехом „Преступленија и Наказанија“. Гђа *Ида Брендел* превела је Толстовљеве „Војени раскази“, „Поликушку“, „Чъмь люди живи“ и „Два старика“. Друга, гђа *С. Бер* превела је мисли Толстовљеве о животу.

Од младих списатеља особито је био срећан пок. *Вс. Гаршин*. Његове приповијетке се на западу врло допадају. Прошле године преведене су: „Красный Цвѣток“ и „Четире Дня“ од *А. Бергера*; „Медвѣди“ од гђе *Иде Брендел* и „Изъ воспоминаній рядового Иванова“ и „Скаска о жаби и розѣ“ од проф. *В. Кернера*. *Владимира Короленка* „Стари звонар“ преведен је од *А. Бергера*, који је такођер превео и роман *К. С. Баранцевича* — „Раба“. Њеки г. *А. Марков* превео је повјест *В. Н. Немировића* — *Данчешка* — „Украденое Счастье“.

Од критичких студија руских списатеља и уопће чланака о руској литератури могу се шледеће споменути: *О Достојевском* — од *Авг. Шолца* и *Евг. Цабела*; *О Л. Толстом* — од *О. Комела* и *П. Ернста*. Од ових радова најважнији је *П. Ернста* под натписом „*Leo Tolstoi und der slavische Roman*“ у засебној брошири. Ту је најгачније формулиран поглед западне критике на руски роман. Савремени реализам у руској књижевности, који истиче, по мишењу писца, из саме нарави рускога живота условљен је непосредном сврхом књижевности, као једнога фактора друштвеног васпитања. Други узрок развића реализма писац види у особеном својству рускога језика, „згоднога само за означавање конкретнијех престава, а одвећ сиромашног у ријечима, које изражавају обстрактне предмете“. Даље говори о идеалима Толстоја. Ове идеале он називље испочетка „прекраснијем и високим;“ но за тијем, разматрајући правствено-философско учење Толстоја, писац називље погрјешном сву философску систему његову. Но с друге стране говори врло добро и научно о романима и приповијеткама Толстоја (н. п. о „Ани Карениној“), о руском реализму, ком даје безусловно првенство пред француским, о умјетности и језику Толстоја. У закључењу г. Ернст говори: „Народ пјесника и мислиоца (т. ј. Њемци) долази сада к убјеђењу, да његова савремена књижевност још није достигла виши ступањ савршенства. Не треба ни мислити о томе савршенству у нас, док се не измијене сами услови производа. Није лијепо тврдити, да се генији рађају само у извјесна времена; велики се људи могу вазда појављивати, само када су услови повољни. Милијони сјемења лете по ваздуху; све зависи од земље, на коју ће

ићнути. Ти услови не могу се измијенити на боље средством лтературних дружина и расправа; то зависи од социјалног развића; ако се прилике промијене, то ће се у нас појавити и нова књижевност; данашњи услови показали су се сасвијем бесплодни. Какви ће бити нови — трудно је пресказати; нови умни покрет ми можемо изучавати у Русији; суштина тога покрета јесте *сила надахнућа, озбиљност и благородство убјеђења, и одлучност говорити истину и у случају, кад је то опасно*“.

При свршетку два-три одзива њемачких критика, који карактеришу лтературна мишења, развића под упливом францускога реализма. У Њемаца већ постоји цијела реална школа романиста, пјесника, естетичара, критичара и публициста, која проникнута идејама *Золе* и *Гонкура*, хоће да очисти стару естетику и књижевност од рутине и обратила се на изучавање главнијех производа других народа. Основа је овој школи — реализам у смислу тежње к истини, и демократизам. Особено се угледају њемачки реалисти на *Золу*, *Ибсена*, *Достојевског* и *Толстоја*. У главнијем органима ове школе, журналима „*Magazin für die Litteratur des In- und Auslandes*“, „*Die Gesellschaft*“ и „*Moderne Dichtung*“ уступа се много простора руским списатељима.

Ево што говори н. п. овај потоњи журнал о руској књижевности. У једном од критичких чланака писац признаје, да су савремени њемачки списатељи несносно досадни и публици, која хоће да чита, не преостаје него да се обрати к иностранјем: *Золи*, *Доде*, *Мопасану*, *Тургењеву*, *Толстому*, *Достојевскому*, *Бјернсону*, *Ибсену*, *Верги*, и *Малтиди Серао*.

У другом чланку неги лист говори: „Сада и код нас реализам јавља се дјелом... Но тијем правцем врло је мало до сада учињено, и ми се налазимо још у самом почетку покрета. Кад се код нас тек починјало, имена *Ибсена*, *Келарда*, *Толстоја*, *Достојевског*, *Золе*, *Мопасана*, *Бурже*, *Доде*, *Гонкура* већ су грмјела по свему свијету. У нас у Германији нема још ни једнога имена, које би се могло с њима у ред ставити“.

Као што се из овога види, њемачки реалисти врло добро разумију, што им недостаје, и у чему су их Руси претекли.

Народне јуначке пјесме.

Из збирке

С. Радловића и Б. Средановића.

VI.

Женидба Јанковић Стојана.

Вино пију тридесет сердара
И тридесет с мора капетана
У Котаре у српску крајину
На бијелу кулу Јанковића —
Вино служи Јанковић сердаре
Десном руком а маштрапом крутом.
Кад се Срби напојише вином,
Бесједило тридесет сердара:

О Стојане, главо од Котара,
О жени, се Бог те не убио,
Ево овђе тридесет сердара
И тридесет с мора капетана,
Сваки сердар има по ђевојку,
Који секу — који милу ђерцу,
Сваки рад је да ти је поклони,
Сваки жели да те зетом зове.
Често идеш у чете јуначке,
Па би мога лако погинути,
Господска се кућа ископати,
Од сокола пила не остати.
По сердаре, силан Јанковићу,
Бирај једну коју ти је драго,
Пријатеља кога ти је драго,
Свак ће ти је радо поклонити.

Ал бесједи силан Јанковићу:

Фала вама тридесет сердара
И тридесет с мора капетана,
Фала вама на ваше ђевојке,
И на ваше поштене бесједе.
Ја сам јемин Богу учинио,
Да се другом оженим нећу,
До Хајкуном прикладном ђевојком,
Ђерцом милом Шаба од Пазара,
Али њоме — ал се женит нећу.

Но бесједе тридесет сердара:

О Стојане, главо од Котара,
Ну се прођи врага и Туркиње,
Ти да имаш соколова крила,
И бијело лабудово месо,
А да су ти цини калаузи,
Кад би сиша у Нове Пазаре,
Не би пера изнијела меса,
Не би цини погодили пута,
А камо ли ноге под дорином.

Што у пићу Стојан говораше,
То тријезан лагат не ошаше;
Кад је јутро освануло било,
Подиже се на бијелој кули,
Па се момак опремати пође;
На се тури три ката хаљина,
Два од свиле трећи од кадиве,
Врх тијела танану кошуљу,
До појаса од бијела платна,
Више паса од сухога злата,
По кошуљи три танке јечерме,
Све три су му од сухога злата;
Око грла гуја обавита,
И она је од сухога злата,
У зубе јој адем камен драги,
Под гр'оце савила је главу;
А врх њих је зелена долама
Од најљепше чохе венедика,
И она је извезена златом,
По долами токе оковане,
Сјајне токе од оке четири,
На њима су до тридесет пуца
Од сухога жеженога злата;
А ма што је пуце под гр'оце
На бурму је оно начињено,
Када јунак буде у планину
Да се може вином напојити;
А на ноге гаће и чакшире,
Жуте му се ноге до кољена,
Од чистог жеженога злата,
Побратиме! као у сокола;
Па припаса мукадим појаса,
А за појас двије ермајлије,
А припаса криву ђемерлију,
На којој су три балчака златна,
А у њима три камена драга,
Ваља сабља по Новог Пазара;
А на главу калпак и челенку,
Једна капа дванајет челенака
Тринајесто ноја тице крило,
На чекрк је перо начињено,
Те казује који вјетар пуха,
И јунаку те заклања лице,
Да му лице не гори од сунца.
Јунак диван а оћело дивно,
То сердара добро поднијело.
Дората му млађи изведоше,
Прекрили га чохом до копита,
Сва сувијем извезена златом;
Удрили му седло татарију,
Зауздали ђемом од челика,
А о седлу двије кумбурлије,
Што му литру ждери тученика.
Доведоше дора у авлију,

Сиде Стојан низ биједу кулу
 А сабља му броји басамак,
 Па он дође до станца камена,
 Прекрсти се, сједе на дорина.
 Све котарско поље суминуо,
 Привати се криста и планина,
 Куд год иде у Пазаре сиде.
 Када Стојан дође у Пазаре,
 У лијепу доба долазно,
 Међу акшам и међу јацију;
 Он по туреки коња разиграо,
 А по туреки чибук припалио,
 Право гони до новог хана;
 Када дође пред новијем ханом,
 Ту пред њиме одсједе дорина,
 А изиде крчмарица Маре,
 Под сердаром прифати дорина,
 Коња води у топле подруме,
 А јунака на горње бојеве;
 Ту доноси пива и јестива.
 Пошто пише и кад вечераше,
 Проговори Јанковић сердаре:

О Бога ти крчмарице млада,
 Гледајући по изгледу твоме,
 Ја бих река и бих се закleo,
 Да нијеси родом из Пазара;
 Бажи мене, крчмарице Маро,
 Ти оклен си од кога ли града.

Онда Маре бесједи сердару,
 Што ме питаш, непознана делијо,
 Ја сам родом од влашких Котара;
 Кад удари Шабо од Пазара,
 Он је влашки Котар поробио
 До бијеле куле Јанковића:
 Ја сам ћерца Јанковића Павла,
 Младу ме је Шабо заробио
 И довео у Нове Пазаре.
 Ал је Шабан соја госпоцкога,
 Није мене хрса оштетио,
 Но ме стави у нову механу.
 Па сам чула, милом Богу фала,
 Да су ми се браћа породила,
 А ма што је Јанковић Стојане,
 Љепоте му нема у Котаре,
 А јунаштва на крајину нема;
 Ја се уздам у брата Стојана,
 Да ћ' избавит мене из Пазара.

Кад то зачу Јанковић Стојане,
 У образ се Стојан запламтио,
 Сестри Мари ријеч бесједио:
 Ја сам главом Јанковић Стојане
 Из Котара из српске крајине.

Кад то зачу крчмарица Маре,
 О грлу се брату објесила.

Фала Богу ненадна састанка,
 Обоје се сузама облили;
 А када се добро изљубили,
 Онда Маре брату бесједила:
 Брате мио, Јанковић Стојане,
 Каква те је хала доћерала
 Ноћас, брате, у Нове Пазаре?
 Зашто дође да погинеш лудо?
 А Стојан је сестри бесједио:
 Сестро Маро, Бога ми једнога,
 Мене тешки досадише гласи,
 У Пазаре чудо казујући,
 Ће настала прикладна ћевојка,
 Ћерца мила Шаба од Пазара;
 Љепоте јој на крајину нема;
 Хајкини ме јади доћерали,
 Не бих ли је момак уграбио,
 Да је водим у наше Котаре,
 Да је узмем за вјерну љубовцу.
 Но ме сјетуј, мила сестро моја,
 А како бих Хајку уграбио.

Али Маре брату бесједила:
 Брате мио, Јанковић Стојане,
 Можеш стојат у Нове Пазаре,
 Можеш стојат три године дана,
 Да је оком видијети нећеш,
 Јер ћевојка у кавезу расте;
 Деветоро затвара је врата.
 Тек ако ћеш мене послушати,
 Ја ћу тебе брате свјетовати,
 Да ти свучеш госпоцко ођело,
 Ја ћу ти га ранит на чардаку
 Закрит ћу ти дебела дорина,
 Закрити га у топле подруме,
 Да не гледа сунца ни мјесеца;
 Ранит ћу га јечмом и шеницом,
 А појити лађеном водицом.
 А теби је срећа испанула,
 Шабану су слуге одбјегнуле;
 Сиромашке обуци хаљине,
 Хајде кули Шаба од Пазара,
 Неће ли се Шабо смиловати,
 Да те узме у овоје дворове,
 Да га служиш за годину дана.

То је Стојан сестру послушао,
 Те он свуче одијело златно,
 А обуче просјачке хаљине,
 Оде кули Шаба од Пазара;
 Када дође под бијелом кулом,
 Ударио халком на капију;
 Зачуо га Шабо од Пазара,
 Па је Шабан ријеч бесједио:

Ко удара халком на вратима,
 Халка му се о главу сломила.

Ал бесједи Јанковић Стојане:

Немој Шабо клети Господаре,
Овђе тебе душманина није,
Него једно влаше сиромаше,
Моли да му штогођ удијелиш.

Скочи Шабо те отвори врата,

И дарова влаха сиромаша;

Ал бесједи Јанковић Стојане:

Господаре Шабо од Пазара,

Ја сам чуо овђе у Пазаре,

Да су тебе одбјегнуле слуге,

Па сам тебе доша под чардаке,

Не били ме у службу прямио,

Да те вјерно дворим за годину.

То је Шабо једва дочекао,

Па га прими у своје двораче,

И даде му дуката стотину.

Стојан служи за годину дана,

Нигђе Хајке чути ни виђети;

А када се напуни година,

Он се с Шабом опет погодио,

Да га служи и другу годину.

Но када се друга напунила,

А ђевојци нигђе чути гласа,

Погоди се и трећу годину,

Да му даде и трећу стотину;

А када се трећа напунила,

Још ђевојке чути ни виђети;

Тад устаде Шабо од Пазара,

Па дозива своју слугу праву,

И овако њему бесједио:

Ајде збогом, моја слуго права,

Па ти тражи за себе ђевојку,

А ево ти твоје слуговање.

Тад се Стојан на муку видио,

Што ће чињет од живота свога:

Да се врне у влашке Котаре,

Да се врне вртања му није,

А стојања у Пазаре није;

Но Стојану добра срећа била,

Шабана је књига допанула

Од Удбиња града бијелога

Од Турчина буљумбаше Муја:

Пријатељу, Шабо од Пазара,

Ево женим мог брата Халила,

Хајде мене на Удбињу граду,

И доведи милу сестру моју,

Сестру моју а љубовцу твоју,

Да ми Шабо идеш у сватове,

Да ми свацки будеш старјешина.

Кад Шабана књига допанула,

Он дозива своју слугу праву:

Послушај ме, вјерна слуго моја,

Да останеш мојој бјелој кули,

Да ми дворе чуваш и стоборе,

Да их чуваш за петнајест дана,

Док се врнем са Удбиње града,

А даћу ти петнајест дуката.

То је Стојан једва дочекао,

Отолен се Шабо подигнуо,

И поведе своју љубу драгу,

А остаде сердар на дворе.

Па у јутру рано подранио,

Све се мота по бијелој кули,

Докле ситне тамбурице нађе,

Уз тамбуре сердар зајевао:

Фала Богу — фала великоме,

Ево има три године дана,

Од кад дворим Шаба од Пазара,

Не дворим га да издворим блага,

Већ да видим Шабанову Хајку;

Не могах јој нигђе чути гласа,

А камо ли да јој видим лице.

То зачула у одају Хајка,

Па дозива орфану слушкињу:

Ну устани, прикладна ђевојко,

Те дозови нашу слугу праву,

Нека к мене дође у одају.

Орфана је хитро послушала,

Те дозива Јанковић сердара.

Скочи сердар ка да се помами,

Он истрча уз бијелу кулу,

Орфана му отвараше врата,

Отвори му врата деветоро;

Када дође ђе сједи ђевојка,

Орфана се натраг повратила,

И за собом врата притворила;

Кад угледа Јанковић Стојане,

Кад угледа прикладну ђевојку,

А каква је три је јада смела,

Висока је како оморика,

А танка је кано танка јела,

У образ је ка' снјег бијела,

Очи су јој два врела студена,

А образи два ђула румена,

Обрвице морске пијазине,

Трепавице крила ластавице,

Зуби су јој гривња бисерова,

Када збори ка' да злато броји;

А на њу је дивно одијело,

Што ђевојку добро поднијело;

Кад је виђе Јанковић сердаре,

Бога ми се сердар застидио,

Па не умје ријеч бесједити;

Ал' ђевојка њему говорила:

О за Бога, наша слуго права,

Кад ти дворим на бијелу кулу,

А не дворим да издворим благо

Већ да би ми угледао лице,
 Ево Хајке те јој виђи лице.
 Онда Стојан бесједи ђевојци:
 О госпођо, Туркињо ђевојко,
 А тако ти те младости твоје,
 За кога си лице угојила,
 За којегаш пашу ал' везира?
 Но ђевојка њену одговара:
 Ја нијесам угојила лице
 Нит за пашу нити за везира,
 Већ сам моје угојила лице
 За силнога Јанковић сердара
 Из Котара из српске крајине,
 Јер сам чула ђе ми други кажу,
 Љепоте му по свијету нема,
 Ни јунаштва у наше крајине;
 Ево има три године дана
 Многе сам му књиге одправљала
 Нит би њега ни од њега гласа.
 Онда Стојан бесједи ђевојци:
 Што би дала доброме јунаку,
 Који би ти довео Стојана
 Ноћас Хајко ноћи до поноћи?
 Онда Хајка слуги бесједила:
 Послушај ме, наша слуго права,
 Ако мене доведеш Стојана,
 Кунем ти се дином и аманом,
 Даћу тебе за живота блага.
 Скочи Стојан низ биједу кулу,
 Те отиде кроз Нове Пазаре,
 Докле дође до новогаш хана,
 Сестри Мари добро вече викну.
 Сестра му је отворила врата,
 Извади му дивно одијело,
 Обуче се силан Јанковићу,
 А сестра му изведе дорина;
 Кад се Стојан прими на дорина,
 С дората је сестри бесједио:
 Причекај ме, мила седе моја,
 И покупи готовину блага,
 Јере ћемо з Богом путовати.
 Па окрену помамна дорина,
 Разигра га проз Нове Пазаре,
 Засјали се двори Шабанови
 Од ођела Јанковић сердара;
 Хајка стоји на демир пенџеру,
 Сама собом ријеч бесједила:
 Фала Богу, чуда великога,
 Ђе се ђеде наша слуга права,
 Рече доћи ноћи до поноћи,
 А ево је огријало сунце.
 У то доба сердар у авлију;
 Он одеједе дора дебелогаш,
 Узтури му узду на јабуку,

А удари силе уз вилице,
 Сам се дорат по авлији шеће.
 Оде сердар на бијелу кулу,
 Те отиде Хајки у одају,
 Па он њојзи добро вече викну;
 Хајка му је здравље приватила.
 Кад сагледа зорногаш јунака,
 Од њега се застиђела Хајка,
 За бјеле се доватише руке,
 Починуше на душеку меку....
 Онда сердар бесједио Хајки:
 Устај Хајко на ноге лагане,
 Да идемо у наше Котаре,
 Докле није зора отворила,
 Није лако проћи проз Пазаре.
 Скочи Хајка на ноге лагане,
 Обуче се што љепше могаше,
 Па по кули покупише блага,
 И на добре коње усједоше,
 Отидоше проз Нове Пазаре
 Докле сестри Стојановој доше,
 И са собом Мару приватише;
 Она узе готовину блага,
 Отидоше з Богом путовати.
 Докле равно поље пријеђоше,
 У то сабах зора отворила,
 Примише се крила и планина,
 И планину здраво прелазише,
 Дању иду проз гору зелену,
 Ноћно језде поља и лугове,
 Да их не би опазили Турци.
 Неколика дана путоваше,
 Ал ђе среће има и несреће:
 Погледала Хајкуна ђевојка,
 Док угледа три добра јунака,
 Који иду са Удбине града,
 Позна баба Шаба од Пазара,
 А прати га Мујо и Алија,
 Још познаде своју милу мајку;
 Кад је Хајка Шаба угледала,
 Стојану је ријеч бесједила:
 Ево баба Шаба од Пазара,
 А прате га Турци удбињани,
 Сад ће твоју главу окинути,
 Јадној Хајки свијет затворити.
 Кад то виђе Јанковић сердаре,
 Одиста се на муку видио,
 Но се сердар муки не подаје,
 Веће Хајку слободи и Мару.
 Но да видиш Шаба од Пазара,
 Он познаде Хајкуну ђевојку
 И познаде крчмарицу Мару,
 Не познаје Јанковић сердара,
 Па Мујаги ријеч бесједио:

Буљумбашо од крајине Мујо,
 Познајеш ли влаха силеного,
 Што је моје дворе похарао,
 Мога правог слугу погубио,
 Заробио Хајкуну ђевојку?
 Познаде га буљумбаша Мујо,
 Па овако ријеч проговара:
 Добро није, пријатељу Шабо,
 То је главом Јанковић сердаре,
 Из Котара из влашке крајине,
 Жешће гује нема на крајину.
 Но јуначки да му кидишемо,
 Не бисмо ли њега погубили.
 Када чуше два добра јунака,
 На Стојана сложис ударише,
 А повика Шабо од Пазара:
 Стан копиле, Јанковић сердаре!
 Да чије си дворе похарао,
 Погубио моју слугу праву,
 Заробио Хајкуну ђевојку.
 На Стојана загон учинио,
 Ма ни Стојан не сједи залуду,
 Већ довати пушку срмајлију,
 На Шаба је бјеше окренуо;
 Жа' Стојану уввијелит Хајку,
 Те је ниско пушку окренуо,
 Погоди му вранца дебелого,
 Саломи му чело у четворо;
 Паде вранац и притиште Шаба.
 Хитро Стојан пали кумбурлију,
 И погоди гојена Халила
 Посред пуца ће му срце куца,
 Ни жива га земља не счекала.
 А налеће Мујо на ђогина,
 Те сердара сабљом доватио,
 Лијеву му руку обранио,
 Сердар сабљу трже димишњију,
 Поћера се с Буљумбашом Мујом,
 Двије три му ране ударио;
 Мујо виђе ће је погинуо,
 Па окрену бијесна ђогина,
 Плећи даде а бјежати стаде;
 Поћера га сердар на дорину;
 Брз је ђогат заклали га вуци,
 Те утече дебелу дорину,
 А сердар га неће ни гонити;
 Но се врати Шабу и Алилу,
 Он Алилу посијече главу,
 А уфати Шаба од Пазара,
 Па Шабану ријеч бесједио:
 Хајде з Богом, пријатељу Шабо,
 Твоју главу изгубити нећу,
 Но се Шабо немој насрдити,
 Ако сам ти благо покушио,

Ја сам доста измучио блага,
 Дворећи те три године дана;
 Ако сам ти ћерцу заробио,
 Бољег зета не би придобио;
 Крчмарицу што сам прифатио,
 Приђе си је мене заробио.

Па му даде Алина малина,
 Да не иде пјешки на двореве.
 Ту се Шабо шћерцом опростио,
 А мајка јој благослове даје.
 Шабо оде у Нове Пазаре,
 Стојан оде у српске Котаре;
 Када сердар дође у Котаре,
 Набавио и попа и кума,
 Те покрети Хајкуну ђевојку,
 Дивно јој је име изабрао,
 Била Хајка сад је Анђелија,
 Покрети је и вјенча је за се;
 Шњом лијепи пород изродио:
 Двије шћери а четири сина,
 Прве шћери потоње синове,
 Да се прије шћери поудају,
 Да заове снахе не застају,
 Да се два зла у дом не састају.

Народне женске пјесме.

ЂУРЂЕ
 XVI
 CRNOJEVIĆ

Проврело је мало врело —
 ријека,
 На њу пдје два дилбера
 лијепа;
 Међу њима коцкутица
 бијела.
 Но што вели један дилбер
 лијепи:
 „Ах, да ми се примакнути
 до тебе!“
 „Какви су ти, душо, јади
 на мене?“
 „Како какви, кошутице —
 бијела!?”
 Што су твоје трепавице
 и очи
 И повите гарофиље —
 обрве
 Занијеше памет моју
 до мрве;
 Па кад поћем на мунару,
 да клањам,
 Не умијем с' обрнути —
 куд ваља,

Но ме зову ваши Турци —
будала.“

XVII.

Ој јаворе, зелен боре!
Зелен ти си у сред горе!
У зиму ти зима није,
У љето те град не бије, —
Из жила ти вода тече;
Из средине челе лете;
А из грана бисер капље.
Кошуте ти воду пију,
Куничнице челе зобју,
А ђевојке бисер купе.

XVIII.

Вита јело лада дебелого!
Благо томе, ко под тобом спава;
Они спава, који бриге нема;
Ја сам јадна брижна и чемерна:
Мене мајка за недрага дала,
За недрага ће је доста блага.
Људи велe: да су гроши благо;
По нијесу ни дукати благо,
По је благо, што је коме драго.

XIX.

Дурмиторе, висока планино!
С тебе ми се Биоград виђаше,
Те Али-бег ђевојку вођаше,
До ђевојке коња довођаше: —
Ој ђевојко, од злата јабуко!
Кад си расла, на ког си гледала,
Ил' на мене ил' на брата мога?
Ни на тебе, ни на брата твога,
Овакву ме одгојила мајка, —
Кад ме буди, у очи ме љуби:
Диг се, срце, грануло је сунце,
Да пуштајеш овце и јагањце.

XX.

У Омера више Сарајева,
У Омера камена авлија,
У авлији више чудо кажу:
Да је патка сребром потковата,
Да је гуска седлом оседлата, —
На међада зелена долама,
А на вука капа од јагњета,
На лисици гримња од бисера,
А на зеца гаће од мусула.
Не чудим се вуку, ни међеду:
Међеду су и стари носили,
Вук се често низ планину вуче,
Он ће стећи капу од јагњета, —

Ни се чудим лукавој лисици,
Лукаством ће бисер набавити, —
Гуска, патка, кљуном га искљуват,
Но се чуду ишчудит не могу:
Што ће зецу гаће од мусула,
Свуд се вере, што их не раздере,
Свуд се свуца,*) што их не избуца.

XXI.

Рано рани на воду Јагода,
За њом иде на коња Радоња,
За Радоњом Јагодина мајка,
Па дозива на коња Радоњу:
Ој, Бога ти, на коња Радоња!
Тамо ми је на воду Јагода;
Колико је луда и нејака,
Од стида ће у гору побјећи,
Од страха ће у воду скочити!
Ал' говори са коња Радоња:
Ах не лудуј Јагодина мајко!
Колико је луда и нејака
Сву ноћ ми је на десницу била;
Колико је стидна и плашљива
Сву ноћ ме је у лице љубила!
Приближежно: **Ј. Ф. Иванишевић.**

Ђевишевни преглед.
ЂУРЂЕ
СРНОЈЕВИЋ

Освојене Бара. Спјев *Сима Поповића*.

На Цетињу у књ. црног. државној штам-
парији 1890.

Ово најновије pjesничко дјело *Сима Поповића*, познато је већ читаоцима *Н. Зете*, која га је прошле године у цијелости до-
нијела; али ко га је читало на одјељке, како
су излазили у *Н. Зети*, па га сада прочита
од једном, тај ће одма увидјети, колико
шкоде особито умјетничким дјелима она
продужења, која испуњају по нужди и без
нужде наше листове. Ми сада имамо дјело
цијело пред нама, и оно бар на нас дјелује
куд и камо јаче него ли што је дјеловао у
Н. Зети.

Освојене Бара спјев је, који стоји у
тијесној свези са првијем спјевом Попови-
ћевијем — *Освојенем Никшића*; а обадва
се могу узети као епизоде велике епопеје,
која се наших дана развијала у устанку па
рату српском противу силне туреке царе-
вине. Ми овако из близу не можемо видје-

ти сву величину дјела, које је српски народ извршио седамдесетих година; тек ће наши потомци моћи уочити онај јуначки мегдан између двије српске мале кнежевине с једне стране и велике турске царевине с друге стране, — мегдан неједнаки, на који Црна Гора и Шумадија позивљу непријатеља много јачега за ослобођење своје браће, једином надом, да ће светост српске ствари побједити, и тврдијем увјерењем, ако папу, да ће се из њиховијех кости подићи, ко ће их осветити. Величанственије и сјајније епопеје још се није развијало у свјетској историји. У Омировој Илијади подигла се сва Грчка, да разруши Троју; у Тасовој епопеји сва Јевропа да ослободи Јерусалим. А овдје Давид на Голгата напада и обара га!

Докле се роди пјесник, који ће то јунаштво, ту великодушност, то самопрегоравање, те напоре и побједу слити у једну епопеју; дотле ваља да се задовољавамо и са оваквијем епјевима, који славе поједина знаменитија дјела из онога великога рата. Што више, кад би нам пјесник к овим својим епосима епјевао још и о Цариграду Николе у Херцеговини сарвацком побједом, побједо наше на источној граници, па продирање Сулејманпашиног кроз Црну Гору, ми бисмо имали једну цијелу епопеју испјевану, у којој би се огледао рад и успјех Црне Горе у пошљедњем рату с турском царевином. И ми се уздамо, ако нам пјеснику Бог дарује лијепога здравља, да ће то он и учинити, а имамо права, да то од њега и захтијевамо, кад га је Бог обдарио лијепијем даром пјесничким.

Освојење Никшића било је награђено од Матице Српске у Н. Саду. Оцјењивач Матичин — Др. М. Савић — признаје, да је овај исторички догађај — Освојење Никшића — оцјеван „са свима епизодима и моментима, који такво подuzeће чине и *узвишеним*, и *интересантним*, и *пикантним*“; али наводи, да „цијелу пјесму провијава дух доста малакан“; да су јој „сравњивања врло обична и свакашња“; а да „треници, у којима се пјесник придржава своје субјективности, немају онога полета, који би и читаоца понио собом“. Најпослије вели: „и ако није класичан, а ово је бар добродошли еп, који има за тему неумрло дјело српских Швархања“.

Но ми смо скромнији. Ми и не тражи-

мо од наших пјесника класична дјела у ово доба, када таква дјела не ничу ни у много већим и много напреднијим народима. Ми судимо поједине умјетничке производе наше књижевности према њиховој укупини.

Ту ми находимо у епској врсти од младих пјесника, управо од савременика Поповићевијех, *Абелсеража* и *Хајдану* од *Кнеза Николе* па *Монаха* и *Невјесту Љушнице Богдана* од *М. Шалчићина*, које је критика са признањем и радошћу дочекала. И без сумње ове појаве на књижевном нашем пољу, од неко доба прилично забатаљеном, оевјекиле су га и украсиле; али ми држимо, да иза њих не изостају нимало ни епјевни Сима Поповића: што више, ми држимо, да их бар важношћу предмета прелазе.

Остављајући на страну *Освојење Никшића*, нама је уочити *Освојење Бара*.

У првоме пјевању огледа се јасно она мука, у којој се Црна Гора нашла при концу пошљедњег рата послје толико својих побједо, дипломатским замкама спутана, успркос побједо и ветијех савезника, које су се разлијегале по Балкану до Цариграда. Пјесник је схватио потпуно ту муку цијелог једног народа, тај знаменити исторички момент у пренорођавању цијелог Балкана; онај вапај Кнеза Николе са бедема никшићких је од силнога утиска, јер продира из груди свакога Србца; оно је вапај цијелог једног народа, који се бори кроз вјекове за проsvјету хришћанску противу мрака мусулманског, за слободу противу робовања, па када је свога непријатеља свладао, хришћанска просвјештена Јевропа не допушта му, да сабере плод својих вјековијех мука и напора јуначких!

Тако овим се првијем пјевањем вјерно назначује положај, у ком се налазила Црна Гора, кад је њена војска кренула, да Бар освоји и *шијем да се мора дохвати*. Подuzeће је велико само по себи, а још га већим чини јевропека дипломатија, која прати стопе кнеза Николе, и задржаје га, на коју год их страну окрене. Али се јунак не да спутити, и вођа војске и владалац гледа како ће надхитрити јачу силу. С тога војска црногорска, која је била за мало распуштена својим кућама, од једном се нашла на Виру као неком вишом силом и тајно окупиљена.

Ово сабирање црногорске војске представљено је врло лијепо, живо и вјерно; такођер је вјешто и заносно опјеван кнежев долазак у војску; обраћамо овдје пажњу особито на савјет старога сердара Блажа, на пјесму попа Богдана, па на посјету код рањеног Марка Миљанова: како је све то хармонично сложено, и како све слуги велико подuzeће!

Па долази она персонификација Сутормана, па мора, љубавника српске виле, коју је Суторман од вајкада крио, а та је вила српека жеља.

И дођоше жељин свати —
Кнез Никола с војском вељом;
Он се дига', да састави
Дивно море с српском жељом.

И овдје тек дознајемо велику сврху похода. Освојивши путем неке турске куле, кнез и војековођа са Сутормана спушта се управ к мору, и ту скида с руке прстен и баца га у море са оном лијепош апострофом, у којој се одлијеже позната пјесма Кнежева *Мору*, која апострофа овако свршила:

Скочи, пјени, рикни гласом,
И њим заклетве нех ни с' оре:
„Већ не нико не раздвоји,
Док је живе Црне Горе!“

Ова пенадна појава црногорске војске на мору, имала је ту пошљедницу, да је црно предјел заузела без отпора осим градова, јер су је Турци чекали око Подгорице, гдје је била концентрисана њихова снага. Храбриј бјеже у град са нејачи и са стоком, па Ибрахим паша затвара град, да га обрани или да умре посред његовијех развалина. И почиње опсада са свијема њенијема узаснијема пошљедницама.

Уз то једнијем дијелом војске Црногорци узимљу Волујицу, Хај и Нехај, морске тврђаве, без крви. То је чинило, те се турско бродовље које је носило помоћ Бару, без успјеха морало натраг повратити, пошто је узалуд покушало, да искрца ту помоћ, јер се на Волујици, која пристаништем влада, кретах црногорски вије.

Већ бедези уздрмани
У дубоко с' море руше;
Танке куле плам притиска,
Ал' још борци не клоуше!

Топ им пуца, пушке цисте,
Весели се халак ори;
Не пуштају на крај Турке,
Ка' лав љути свак се бори.

Кад не могли на крај с војском,
И град што ће ломит више!
С катаркама поломљеним
Спи бродови отетуише.

Ово је био први пут да се Црногорци бију са поморским бродовљем; и ту пјесник не пропушта, да уврсти у свој спјев и који комични приказ од појединијех Црногораца, који нијесу никад мора ни видјели, чим вјешто зачупа толику збиљу.

Дође ред и на Бар. Пада и он али јуначки. Држао се до пошљедњег даха, па кад се распучи дим над градом, виђе се на њему бијели барјак.

Кнез великодушно повраћа заповједнику града сабљу, тјешећи га:

Твом и твоје војске храбре
Јунаштву ће свак да с' диви;
Ове старе развалине
Споменик су вама живи.

Турска војска се разилази, само Селим-бег барски остаје, да старац умре бар на гробљу својих ђедова, када у граду не погину. Селим бег је признавао Султана, али и њега Бар за господара. А сада ево га под кровом једног његова роба, ал' у најбољој кући барској, гдје трудан и издрпан отпочива. Стари домаћин, који је од његова зумла много петрпнио, пада на кољена пред црномом домаћом, па Богу благодари, што је дочекао да види у своме дому укроћена сватеницу.

Виђех срећу пенадану,
Да му врнем вло добријем;
Виђех суице слободе нам,
Стар на њему да с' огријем.

О поживи, Боже благи,
Нашег Кнеза побједника!
Првих српских Господара
Дана славног нашљедника.

Надодај му руку моћну,
Куд год крене суућ да стигне,
Ка Бар славни да све Срство
У слободе срећу дигне.

И овом топлем молитвом и благодарењем Богу радоснога старца спјев се завршује.

У овај исторички догађај наших дана пјесник је знао да вјешто улете успомене из најстарије српске историје. Тако за вријеме опсаде Бара, с једне главнице гледајући Кнез овај стари град и околину му,

Јасно око душе живе
Сву му прошлост предочава:
Гледа Бар у српској слави,
Њу ће опет помрачава.

Неманиће Господаре
У свом граду гледа сада,
И улазак светог Саве,
И ће народ пред ним пада.

Деспот Ђурђа старог гледа,
Тешким јадом обрвана,
Кроз маслине ће кријућ' се
Бјежи тужан од Барапа.

Митом у них тражио га
Султан Мурат, вет немио;
Већ Србију ц'јелу уз'о —
Још је главу старица хтио.

Преко мора у Дубровник
Бјегством само спасао се,
А остави Баранима
Жиг издајства, да га носе.

Сва несрећа српског рода
И Деспота боли ц'јели,
Т'јем сјећањем сад су Кнеза
Муком силном обузели.

Овај поглед у народну прошлост, ове успомене сјајне и црне града, који се опсиједа и напада, открива нам још боље знаменитост догађаја и увеличава.

Тако је исто на своме мјесту и од великога ефекта оно причање Шабанбегово у седмом пјевању о Светом краљу Влади-миру и његовом крсту, и она чудна престојеће турске пропасти.

Све скупа узевши, види се, да је сцјев изашао из мајсторске руке; ту нема ништа, што би излишно било; ту све од боја орлова и подгоричких увода до благослова старога Мата доприноси љепоти сјева и знаменитости догађаја.

Што пак особито одликује ово цјесничко дјело, то је она простота управо народне пјесме, о којој је у пошљедној свесци *Н. Зете* говорио *М. Цар*. Ту нема ништа неприродно, натегнуто и измајсторисано, него пјесма тече мирно као рјечица по ливади, као што и захтијева епско приповиједање.

Али нам је признати, да тој простоти не шћаше шкодити нимало који пластичнији опис предјела и особа, што епску пјесму толико зачиња.

Што се тиче стиха, осмерац није најудеснији за јуначки епос, и ако је Гундулић Османа осмерцем сјевао; без сваке сумње народни десестерац шћаше боље одговарати тако народном дјелу. Такође не можемо свуда одобрити ни оне провинцијализме у језику, у осталом онако лијепоме и онако свјежем. Јер држимо, да би и

књижевници и политичари наши морали настојати, да што прије дођемо до јединства бар у књижевном језику нашем, по примјеру осталих напреднијих народа.

Књига је укуене техничке израде и уз њу је приложена врло лијепа слика Њег. Височапства Књаза *Николе*, коме је и посвећена.

Може се добити у цетињској књижарници Марка Иванишевића и код самога ауктора у Оцињу.

О ТЕХНИЧЕСКИХЪ ТЕРМИНАХЪ ВЪ ЗАКОНОДАТЕЛЪСТВЪ. Чтение В. В. Богинича Петроградъ, 1890. Изданіе руско-славянскаго книжнаго магазина (Геруць и Дошенъ).

Ово је предавање г. Др. Богинић држао на састанку руског филолошког друштва у петроградском универзитету још г. 1887; и те исте године изашло је у биоградском *Браничу*, а превео га је с руског писаног изворника г. архим. *Н. Душић*. Оно је било у изводу донешено и по руским листовима; али у цјелости ево тек је ове године изашло у оригиналу у засебној књижици.

Славни творац нашега *Општега Имовинскога Законика* ушљед некуства, које је стекао у овоме своме монументалном раду, говори овдје специјалнијем обзиром на српски језик о врло важном питању, које није нико до тада на српском језику засебно разматрао.

Раздјелује све термине на три групе: I, термини, који се налазе у народном живом језику; II, термини позајмљени; и III, термини, више или мање, самостално створени, — и говори о њима, излажући дотична правила, којих се сам држао пишући наш законик.

Ко није вјешт рускоме језику, може набавити и српски превод Дучићев, који је изашао и у засебној књижици под натписом: *Технички термини у законодавству* од Дра В. Богинића, превео с руског писаног изворника *Н. Душић* архимандрит (прештампано из „Бранича“). Биоград, 1887, цијена 50 пр. дин.

Die Wahrheit über Makedonien von Spiridon Gopčević (Antwort auf die Hronische Schmähschrift: „Das Volkstum der Sla-

ven Makedoniens“.) Wien 1890. Preis 30 Kreuzer.

Дјело Спиридона Гопчевића, што је прошле године изашло у Бечу на њемачком језику под насловом Makedonien und Alt-Serbien развијетлило је етнографске односе у онијем покрајинама у толикој мјери, да се оно превело и на српски језик у Биограду. Ово дјело пред Јевропом сузбија претензије бугарске на ове двије покрајине и виндицира их Српству силом њихове етнографије.

Врло је занимљиво како је г. Гопчевић дошао у стање, да ово дјело напише. Суерио се са неким бугарским патриотом Петровим, који, желећи увјерити Гопчевића, да у Македонији и Старој Србији живе Бугари, позове га да заједно пропутују обје покрајине на његове трошке. Гопчевић пристаје радо и учини с Бугарином писмени уговор, да ће објективно описати то путовање и да ће сву истину изнијети на јавност била у корист Бугарства или Српства. И тако је изашло дјело Гопчевићево на свијет толиким успјехом за српску мисо.

Да тај успјех колико-толико смањи, написао је неки Хрон другу књигу, на коју сада Гопчевић одговара.

На подигнуту сумњу у истинитост уговора, између Гопчевића и Петрова, Гопчевић износи шљедеће писмо: „Лондон, 5. Јула 1889. Мој Господине! Ја сам тек прочитао Ваше дјело, које ми је много непријатности доијело. Ја Вама наравно не могу ништа замјерити, што сте га објелоданили, јер сте Ви на то били овлашћени нашим несрећнијем уговором, али Вам морам признати, да сам ја од Вас очекивао више обзира према Вашему сапутнику! Ви ме много злоупотребљавате и без милосрђа! То ја нијесам заслужио! — Премда бих ја дакле имао узрока, да се на Вас ердим, ипак нећу ништа говорити, ако ми Ви обещате, што ћу Вас сада молити. Знајте, да ће мене Ваше дјело за вазда упропастити. Моји сународници неће ми никад опростити велику лудост, што сам ја учинио тим, што сам Ви онај проклети предлог ставио. Ја ћу настојати да се кријем, да избјегнем њиховој освети. За то Вас добро молим: ако се успита, ко сам ја, и гдје се налазим, немојте ме издати! Особито немојте захтијевати, да Ви ја свједочим у полемици, која ће се без сумње по листо-

вима започети. Ја држим, да је Вама доста, да ја мучим. Ако ја не узпротестирам противу Ваших навода, то ће бити за Вас од исте вриједности. На овај начин можете Ви пошљедњу пријатељску услугу Вашем сапутнику учинити, ком сте Вашим објелодањем толико зла учинили. Уздајући се, да ћете ми дати Вашу ријеч од поштења, остајем Ваш очајни — Дим. Петров“. И г. Гопчевић му је одма одговорио, дајући му ријеч од поштења, да га неће издати, све докле он сам не би изазвао каквијем протестом противу садржине Гопчевићево књиге.

Хрон не може, да схвати, да је Петров потрошио хиљада фиорина, да га Гопчевић изложи подемјеху. На то Г. одговара: „Ја одиета нијесам никад имао намјеру, да Петрова изложим подемјеху, а он иети потрошио је новац само на сврху, да своје народу од користи буде. Да је он слутно, што ћемо на путу дознати, одиета не шћаше крешати. Ја сам за дуго мислио, да Петров по налогу и на рачун бугарске пропаганде ради, кад ме на пут позвао; али данас сам ја увјерен, да она ништа није знала о цијелој ствари; и то је било добро, јер иначе Петров не шћаше на онај уговор пристати. Бугарска пропаганда зна добро, да Македонци нијесу Бугари!“

За тим Г. полимише с Х. односно садржине његове књиге, која је полемика врло занимљива и поучна и за нас Србе, којима је Стара Србија и Македонија још готово — земља непозната.

При свршетку се налазе четири врло интересантна писма Дра Ђорђа Милетића о српско-бугарском спору, и све што су страни листови писали о Гопчевићевој књизи, одакле се најбоље види, какав је утисак у свијету учинила.

Занимљиво је и за нас врло важно, што и сам Хрон у својој књижници признаје, да македонски Словени не говоре ни српским ни бугарским језиком, него језиком, који има особита правила граматичка.

Поглед на начелне основе наше народно-црквене аутономије. Написао Ђури Вукчевић. Штампарија српске књижевне Браће М. Поповића у Н. Саду 1890. На великој осмини 100 стр. Цијена 50 нов.

Г. Ђ. Вукчевић, адвокат у Н. Саду, већ је припознат, као један од најбољих

ерских писаца на пољу државо-правне науке. Већ та сама околност мора обратити пажњу сваког изображеног Србина, који жели да се упозна са питањем народно-црквене аутономије православних Срба у Угарској, Хрватској и Славонији, на ову најновију радњу његову на пољу српске публицистике.

Писац је овако своју радњу подијелио: I. Увод; II. Државни закони према нашој народно-црквеној аутономији; III. Црквено право према нашој народно-црквеној аутономији; IV. Који су начелни узроци заплета на нашем црквеном аутономном пољу? V. Начелни основи, како да се данашњи заплети уклоне и организам наше народно-црквене аутономије на природне основе постави; VI. О изборној системи у нашем црквено-народном организму; VII. О избору Митрополита-Патријарха и статуту изборном; VIII. О очувању самосталности унутрашње аутономије управе према државној власти; IX. Закључна ријеч

G. Вукичевић најприје подлаже критици државне законе, из којих извире право православијем Србима у Угарској (Хрватској и Славонији), да аутономно управљају са својим црквено-школским стварима. Ови им закони дају право, да на својим конгресима у границама државних закона своје црквене, школеке и фондационе послове самостално расправљати могу, *минималноски сасвијем крпљави црквено право православне цркве*. Многи су отуда изводили, да је конгрес овлашћен да ради по своме увиђењу и без обзира на црквено право православне цркве. Отуда многе уставове у многоме не одговарају учењу православлија, а гдје-гдје баш флангрантно вријеђају суштину православне цркве. „Што су се у нашу народно-црквену аутономију увукли абнормитети, — наставља г. писац — који су изазвали неслогу, растројство и грдне заплете, који се усљед тога изродише, — томе је на једној страни крива струја *реформаторске демократије*, која потиснута са политичког поља, *тражаше одушке начелу народне суверености на црквено-аутономном пољу*; с друге стране крива је и сама јерархија наша, која је или равнодушно гледала, како се увлаче реформатске институције против духу и учењу наше православне цркве, или није нимало тежила, да *тактичним и помир-*

љивим поступком за времена у клици још изглади и уклони противности, или се бацила на *круто и неприслушно становиште католичког аутократијазма*: Non possumus!“

По овоме схваћању досадање борбе онамошњег нашег народа са својом црквеном јерахијом, може се видјети како овај учени и родољубиви Србин сасвијем објективно расправља ово важно питање, и какве савјете пружа и народном и црквеном представништву, конгресу и синоду, да се споразумију на основу постојећих закона не само државних него и црквених.

Дао би Бог, да његов глас не остане глас вањјућег у пустињи.

Наци Листови.

Фебруарска свеска **Отачбине** донијела је шљедеће радове: 1. Ратни догађаји из првог и другог српског устанка од ђен. *К. С. Прошћина*; 2. Јутро на Хиџару код Љесковца, пјесма од *Војислава*; 3. Моје министровање, успомене и биљешке *Владана Борбешћина* (наставак); 4. Перикло, пјесма *В. М. Веселићина*; 5. Са Јавора, подаци за ратну историју из нашег рата са Турцима год. 1876, пок. пуков. *Борисављевића* (наставак); 6. Двије пјесме, од *М. П. Ш.*; 7. Преображења, приповијетка *Сима Матавића* (наставак); 8. Са села, II у сватовима, пјесма *Милутина Ј. Илића*; 9. Кривична дјела у старој царевини и новој Краљевини српској од *А. Радловића*; 10. Србија на берлинском конгресу, прилог за историју спољне политике нове српске државе (наставак); 11. Ана Каревина, роман Лава Толстова (наставак); 12. Полка и Галоп, из приповиједака „Contes rapides“ Франсоа Кофеа; 13. Књижевни преглед. Душан трагедија у пет чинова, написао Милош Цвијетић. Оцјена *Дра. В.*; 15. Из друштва: А. Друштво Св. Саве; Б. Музика. Оцдрпчек у Биограду; В. Једна нова болијест. Јубилеум.

Свеска за Март шљедеће: 1. Ратни догађаји из првог и другог српског устанка од ђен. *К. Прошћина* (наставак); 2. Четири пјесме Калифе Абу—ел—Рахмана, од *Војислава*; 3. Са Јавора, подаци за ратну историју из нашег рата са Турцима г. 1876,

од пук. *Борисављевића* (наставак); 4. Моје министровање, успомене и биљешке *Вл. Ђорђевића* (наставак); 5. Распеће пјесма од *С. Јов.*; 6. Преображења, приповијетка *Сима Матавуља* (наставак); 7. Са села, пјемо вјереници, пјесма *Милушина Плића*; 8. Србија на берлинском конгресу, прилог за историју спољне политике нове српске државе (наставак); 9. Ана Карељина, роман *Л. Толстова* (наставак); 10. Важност жена у нашој народној привреди од *Вукашина*; 11. Паји—буји из приповиједака *Contes garides Франсоа Копе*; 12. књижевни преглед. Слобода и воља од академика Милана Кујунџића, реферат *Дра М. Р. Веснића*; 13. Из друштва: Друштво Св. Саве (свршетак); 14. Први опанак краљевине.

А свека априлека шљедеће: 1. Тешки Дани, прича с мора, од д-ра *М. Јовановића*; 2. Србин у рају, пјесма од *Војислава*; 3. Са Јавора, (продужење) пук. *Барисављевића*; 4. * * * пјесма *Милорада Ј. М.*; 5. Моје министровање (продужење) од *Вл. Ђорђевића*; 6. Иза кижје сунцо, приповијетка *Јанка Веселиновића*; 7. Србија на берлинском конгресу (наставак); 8. Друге мисли о етнографији блкацског полуострва од *Шарпланинца*; 9. Историја поимања хемских елемената и реформација у Србији од академика *С. Лозанића*; 10. Финансије и политика у нас од *Вукашина*; 11. Кривична дјела (наставак) од *А. Радуловића*; 12. Књижевни преглед. Воља и слобода од академика *М. Кујунџића*. Реферт *Дра М. Веснића* (свршетак); 13. Позоришни преглед. Гроф Праке, комедија Ханри Мељака. Реферт *Драг. Јанковића*; 14. „Пет пара број;“ Козерија Влад. Ђорђевића.

У 5 броју биоградског **Гола** отпочиње излазити други дио *Бораца*, романа *Јанка Веселиновића*. О. Перушић (?) довршује своју новелу *У прошлости*, и наставља се превод романа *Пропасти Племих*. Даље находимо шљедеће чланке: Прилошки *И. Руварца* I. Македонија; Лукијан Мушицки од Платона Керлаковског, превод с руског, и Старина еснафа од *Ст. Новаковића*. Пјесме су од *Вл. М. Јовановића* и *Војислава*.

У 6 броју долази г. *М. Ђ. Милићевића* прича Кнез Милош и Осман паша, и и настаяљају се роман *Пропасти Племић*, и чланци Лукијан Мушицки и Старина еснафа.

У првом *М. Петровић* претреса Хемијску технологију Рапе Милошевића; а у другом *Н. Дрвић* Acta conjurationem Petri a Zrinio et Francisci de Frankopan nec non Francisci Naglasdu, illustrantia (1663—1671). E tabulariis gallicis desumpta redigit Dr. V. Bogišić. Zagabriae 1888.

Под рубриком *Нове Књиге* говори се о Бошковићевом издању Османа Гундулићева и о књигама овогодишњим Матице Хрватске.

У 12, 13 и 14 броју **Јавора** довршују се приповијетке *Повратио се*, слика из сеоског живота, од *В. М. Марина* и *Максим Црнојевић* од *Милеве Силића*, а започиње *Задњи ланки Харамбаша*, цртица из живота од *Буда Будисављевића* и *Лашов цвети*, роман *М. Рођевићевне*, превод с пољског. У сва три броја долазе *Циганчице*, пјесме ердељских Цигана, које преводи *Вл. М. Јовановић*, осим тога ту су пјесме *Погода* и *Смизерла* од *Војислава* и *Није Привићене* од *Ј. Ненадовића*.

Даље находимо шљедеће чланке: *Из прошлости Вуковара* од *Риста Михајловића*; *Што веле научеваци о пропасти овога свјетла* од *М. Д. Д.* и *Поријекло Хлорофилине зрнаца у животињским организмима* од *Светл. Ј. Матића*.

У подлистку пак *Јован Воркатић* саопштава двије приче, што је једну превео из Андрићевих прича а другу епископско-народну прибиљежио, „намјером, да пружим нешто мало материјала коме озбиљном књижевнику критичару, евентуално истраживачу и испитивачу поријекла извора и паралелности наших народних прича и приповиједака, да му дадем мало градива за његов посао; а тијем опет да се помогне ономе, који намјерава, да напише, давно жељену, критичку историју наше књижевности“.

У подлистку 20-ог броја **Гласа Црногорца** изашла је ова искрена пјесмица на глас смрти **Владислава Ст. Каћанског** од *Радоја Црногорца*, коју доносимо као одјек народног осјећања:

У братскоме Биограду
Каћански је, ор'о стари,
Сад престао над Србијом
Да се вије и крстари.

Жао нам је старог орла,
Што јуначка крила сави,
Која јоште требоваху
Српском роду и држави.

Жао нам је „Старог Барда“
И пјесника „Грахов-Лаза“,
Што г' однесе са Дунава
Неповратна неба етаза.

Жао нам је што нестале
И што му се перо скриши —
Сва га Црна Гора жали
И њени свети крши.

Сва га жали српска земља
С једног краја на на други,
И за њим се обукује
У великој она туги!

И моли се благом Богу
Да му даде такве дворе,
Окле може свагда гледат
Српску земљу, српске горе!

Културне биљешке

(Карловачка гимназија и богословија.)

У Карловцима, том Сиону и културном средишту браће наше расијане по Угарској, Хрватској и Славонији, славила се скоро знаменита свечаност. До двије године навршиће се пуна стотина година, да је отворена карловачка гимназија, из које су прве искре нове просвјете српске почеле стрцати по свијема крајевима српским. То је била прва српска гимназија, која сво читаво једно столеће приправља младе Србе за више науке, и која и данас стоји на челу свијех српских средњих школа. Али колико је овај завод морално напредовао, толико је зграда, у којој се налази, старала и опадала, те одавна већ није одговарала његовом угледу ни његовијем потребана. У истоме се жалосноме стању налази и зграда богословије карловачке. С тога је блаженопочивши карловачки Митрополит — Патријарх *Герман*, наименовавши својега брата попа *Стевана Анђелића* наслѣдником свега свога имања, у аманет му оставио, да подигне пристојну зграду за гимназију и за богословију карловачку. *Г. Стеван Анђелић* се тој потоњој жељи и аманету свог брата родољубиво и савјесно одазвао, и 30. априла освећен је темељ те величавствене зграде. Ово освећење свечано је извршио новоизабрани Митрополит —

Патријарх *Георгије*, чим је отпочео као такав црквено богослужење. Срећно да Бог да!

(Српско-православна колонија у Бечу) положила је темељ својој цркви и школи у оном свјетском граду 29. априла. Зграда ће бити трокатна: у првом спрату и доњем одјељењу биће црква и стан свештенички; у другом општинска сала и школа; а остало ће се издавати у најам. Зграда ће коштати око 80,000 фиорина, не рачунајући ту вјештачку израду темпла и унутрашњег уреса цркве, и биће готова до идућег новембра. Освећењу темеља било је присутно грчко и руско свештенство православно, што се у Бечу налази, и цијела српско-православна бечка колонија. Црква је посвећена *св. Сави*, „те ће ова задужбина, — говори новосадеки Браник — која је потекла из родољубља, бити бечки *свештосавски дом*“. Част и хвала бечкој српско-православној колонији!

Одговори Уредништва.

Град. *Г. Ј. Б.* У идућу свеску. Пријатељски поздрав!

Базерга. Г. Н. М. Такођер.

Груда. Г. И. З. Примилисмо али треба да се уогрије, па ће доћ на ред и ваше народне приповијетке. Здравствуйте!

Ша. Веселић. Пјесма је доста слаба — није за штампу. Пријатељски поздрав!

Цариград. Г. М. В. Штамаћемо у идућу свеску. Помоћу млађих пријатеља ево се некако лист одржава. Многи су нас и издали ил' преварили; ал' ипак ми остваросмо живи, као што видите, и неће лако уступати пред нашим опћим — немаром. Пријатељски поздрав!

Одговори Администрације.

Вуковар. Г. С. Г. Ми смо Вама и г. Т. С. одма све свеске опремили; ако их још нијесте примили, јавите нам, па ћемо Вам их опет послати. Пријатељски поздрав.

Петрина. Г. Н. С. Пошто нам је била повраћена натраг једна свеска што је одила г. Н. В., ми му више лист не шаљемо, премда сте нам за цијелу годину претплату зањ послали. Но пошто су нам и с другијех пошта лист повраћали без знања дотичних адресата, молимо Вас да ствар распитате, па да нас извјестите. Пријатељски поздрав.

Уређује Др. *Ј. Тојановић*.